

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Cicero

Yaşlanmayı
Bilmek

Marcus Tullius Cicero

Aileden gelen Cicero lakabının, atalarından birinin nohut (Latince *cicer*) yetiştirmede göstermiş olduğu beceriye borçlu olduğu düşünölr. Avukat sıfatıyla yaptığı başarılı savunmalarla adını duyuran Cicero (MÖ 106-43), bu dönemde belagat, siyaset ve cumhuriyet üzerine incelemeler kaleme alır. MÖ 46-44 yılları arasında yayımladığı eserlerle Yunan felsefesini Roma'ya tanıtır. MÖ 45 yılında, kızının ölümünden hemen sonra yazdığı *Cato maior, De senectute* adlı eserinde dile getirdiği Yaşlı Cato (Marcus Porcius Cato, MÖ 234-149) "eski Romalı" idealinin, iç savaşlar ve devletin genişlemesiyle tehlikeye giren cumhuriyet değlerlerinin vücut bulmuş haliydi.

Berna Günen

Eylöl 1979'da İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra Galatasaray Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler okurken öğrenci değışim programıyla Robert Schuman Bursu alarak Paris'teki Institut d'Etudes Politiques'te (Sciences Po) eğitimine devam etti. Lisansını, yüksek lisansını ve doktorasını aynı üniversitede 20. yüzyıl Avrupa tarihi üzerine tamamladı. Mareşal Erwin Rommel'in *La Guerre sans haine* adlı hatıratının (Nouveau Monde, 2010) bilimsel editörlüğünü yaptı. Ayrıca çeşitli yayınlarda makaleleri yayımlandı. Fransızca ve İngilizceden çeviriler yapmaktadır.

Kırmızı Kedi Yayınevi: 836

Turuncu Kitaplar: 10

Özgün Adı: *Cato maior, De senectute*

Yaşlanmayı Bilmek

Cicero

Çeviren: Berna Günen

© Bu çevirinin Türkçe yayın hakkı Kırmızı Kedi Yayınevi'nindir.

© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017

Yayın Yönetmeni: Enis Batur

Editör: Volkan Atmaca

Kapak Uygulama: Cüneyt Çomoğlu

Grafik: Yasemin Çatal

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Aralık 2017, İstanbul

İkinci Basım: Aralık 2018, İstanbul

ISBN: 978-605-298-188-7

Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İSTANBUL

Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi

kirmizikedi@kirmizikedi.com / www.kirmizikedi.com

www.facebook.com/kirmizikedi yayinevi / twitter.com/krmzikedikitap

kirmizikediedebiyat.blogspot.com.tr

Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL

T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Cicero

YAŞLANMAYI BİLMEK

İthaf

*Peki, benim mükâfatım ne olacak, Titus,
Şayet acını hafifletir, içini kemiren tasayı
dindirirsem?*¹

Zira sana, öyle değil mi Atticus², Flaminius'a hitap eden

o dermansız, fakat iyi niyetli adamın

dizeleriyle hitap edebilirim. Kaldı ki senin Flamininus gibi,

*Titus, gece gündüz kendini yiyip bitirme-
yeceğine*

eminim.

Senin karakterinin dengeli ve gözü pek olduğunu biliyorum. Aynı şekilde Atina'dan sadece bir lakap değil, aynı zamanda belli bir

1 Bu ve bunu takip eden dizeler, takriben MÖ 239-169 yılları arasında yaşamış büyük Latin şairi Ennius'a aittir. (ç.n.)

2 Titus Pomponius Atticus, Cicero'nun en yakın dostudur. (ç.n.)

kültürü ve belli bir bilgeliği de beraberinde getirdiğini biliyorum. Yine de olayların aldığı boyut karşısında¹ kimi zaman benden daha çok heyecanlanıyorsun gibi geliyor. Seni teselli etmek çok güç bir iş olurdu. Bunu daha sonraya bırakalım.

Bugün sana yaşlılık hakkında yazmamın faydalı olacağını sanıyorum.

Nitekim senin de benim de şimdiden üzerimize çöken veya –kaçınılmaz olarak– çökecek olan bu yükten kurtulmamızı istiyorum. Her şeye nasıl sabırla ve akılla dayanmayı başardıysan, bu yüke de öyle dayanıyorsun, dayanacaksın. Fakat bu durum, yaşlılıkla ilgili bu eseri sana ithaf etmeme engel olmayacak. Bu eser ikimiz için de faydalı olacak. Bana gelince, bu eseri yazmaktan o kadar büyük bir keyif aldım ki, yaşın getirdiği sıkıntıları unuttum. Hatta yaşlılık bir anda gözüme tatlı ve ahenkli gözüktü. Felsefenin iyilikleri ne kadar övülse azdır! Hayatın bütün dönemlerini sıkıntı çekmeden atlatmak için felsefe yapmak yeter.

1 Sezar'a karşı Pompeius'un tarafını tutan Cicero, Sezar'ın kesin zafer kazanmasıyla zor duruma düşmüş bulunuyordu. (ç.n.)

Fakat bütün bunları sık sık konuştuk, daha da konuşmaya devam edeceğiz. Kısacası, sana ithaf ettiğim bu kitap yaşlılık konusunu ele alıyor. Bu kitabın dile getirdiği görüşleri, Kos'lu Aristo'nun¹ yaptığı gibi Tithonus'a² değil –zira böyle bir konuda hiç inandırıcı olmazdı– yaşlı Marcus Cato'ya³ söylettim. Yazdığım denemeyi daha da güçlendirmek için, Cato'nun karşısına, onun yaşlılığa dayanma gücüne hayran olan Laelius⁴ ile Scipio'yu⁵ koydum. Yani Cato onların sorularına cevap veriyor. Şayet Cato'nun bu kitapta sergilediği bilgelik sana kendi kitaplarında sergilemiş olduğu bilgelikten daha büyük görünürse, bunu, bilindiği üzere Cato'nun yaşlılık günlerinde okumaktan büyük zevk aldığı Yunan edebiyatına yor.

1 MÖ 3. yüzyılda yaşamış Yunan Stoacı filozof. (ç.n.)

2 Yunan mitolojisinde şafak tanrıçası Eos'un fani sevgilisi. (ç.n.)

3 Marcus Porcius Cato veya Yaşlı Cato (Cato Maior), MÖ 234-149 yılları arasında yaşamış Romalı devlet adamı, tarihçi. (ç.n.)

4 Gaius Laelius Sapiens, ünlü Romalı general Afrikalı Scipio'nun manevi torunu Scipio Aemilianus'un en yakın dostu, devlet adamı. (ç.n.)

5 Scipio Aemilianus, Afrikalı Scipio'nun MÖ 185-129 yılları arasında yaşamış manevi torunu, general, politikacı. (ç.n.)

Daha fazla söze gerek var mı? Bırakalım da Cato sana benim yaşlılıkla ilgili bütün düşüncelerimi anlatsın.

SCIPIO: Gaius Laelius ve ben, senin birçok alanda gösterdiğin bilgeliğe hayranız, Cato! Fakat bir nokta bizi her şeyden çok hayrete düşürüyor. O da senin yaşlılığı hiçbir zaman bir yük olarak görmemiş olman. Oysa yaşlı insanların çoğu, yaşlılığı taşımanın Etna'yı taşımaktan daha güç olduğunu söyler!

CATO: Scipio ve Laelius, ikiniz de aslında son derece normal bir şeye hayret ediyorsunuz. Şüphesiz, saadet içerisinde yaşamak için gerekli olan kaynakları kendi içlerinde bulamayan insanlar, insan yaşamındaki her yaşın çok fena olduğunu düşünecektir. Oysa esas kendi içinden çekip çıkartmasını bilen kişi doğanın gereklerini kötü addetmeyecektir. Şüphesiz yaşlılık da doğanın gereklerinden biridir! Her insan yaşlanmayı ister ama yaşlanınca da yakınır. İşte size aptallıktan kaynaklanan bir tutarsızlık örneği! İnsanlar yaşlılığın zannettiklerinden daha sinsice geldiğinden

yakınır. Kim bu insanları kendilerini bu şekilde kandırmaya itmiş olabilir? Yaşlılık nasıl bir mucize eseri çocukluğu takip eden ergenlikten daha hızlı bir şekilde ergenliği takip etmiş olabilir ki? Ve son olarak, yaşlılık sekiz yüz yıl yaşamış birine sadece seksen yıl yaşamış birine kıyasla niye daha az zor gelsin ki? Bir kez zaman geçti mi, geçen zaman ne kadar uzun olursa olsun, hiçbir şey aptal bir yaşlılığın tesellisi olamaz... Siz ki benim bilgeliğime hayransınız –umarım bu bilgeliğim hem sizin kanaatinize hem de benim lakabıma¹ layıktır!–, şunu bilin, bizler doğaya bir Tanrı gibi itaat ettiğimiz, doğanın emirlerine boyun eğdiğimiz sürece bilgece davranmış oluruz. Doğa en iyi kılavuzdur. Kaldı ki doğanın hayatın diğer dönemlerini bu kadar iyi ayarlayıp da son dönemi yeteneksiz bir şair misali apar topar bitirmiş olması düşünülemez. Hayatın bir şekilde bitmesi gerekir. Tıpkı üzümler, meyveler gibi hayat da vakti geldiğinde kendiliğinden geçkinleşir ve yere düşer. Bilge kişi bütün bunları huzur içinde kabullenmelidir. Doğaya karşı koymaya kalkmak –devler

1 Yaşlı Cato'nun bir diğer lakabı da "Bilge" (Cato Sapiens) idi. (ç.n.)

gibi- tanrılarla savaşmaya kalkmaktan daha makul bir davranış değildir.

LAELIUS: Elbette, Cato! Fakat Scipio da ben de yaşlanmayı umduğumuza, yaşlanmak istediğimize göre, -yaşlanmadan çok önce- yaşın giderek artan saldırılarına en iyi nasıl dayanabileceğimizi senden öğrenebilirsek çok mutlu olacağız.

CATO: Sorunu seve seve cevaplayacağım, Laelius. Hele, dediğin gibi, eğer istediğiniz şey buysa.

LAELIUS: Evet, eğer canını sıkmayacaksa, istediğimiz bu. Senin kat etmiş olduğun, bizlerin de sırası gelince kat edeceğimiz o uzun yoldan sonra, bugün ulaştığın yeri bize anlatmanı çok isteriz.

CATO: Elimden geleni yaparım, Laelius. Benim yaşımdaki insanların sızlanmalarını sık sık dinlemişimdir. (Eski bir atasözü, "Benzerler bir araya toplanır," der!) rneğin benimle aynı kuşaktan iki eski konsülün, Gaius Salinator ve Spurius Alninus'un, yokluğuyla bütün hayatı değersizleştiren zevklerden mahrum kalmaktan veyahut eskiden kendilerini yücelten insanlar tarafından bugün ihmal ediliyor olmaktan acı acı şikâyet

ettiklerini duydum. Onları dinlerken, suçluyu yanlış yerde aradıkları izlenimine kapıldım. Suçlanması gereken gerçekten yaş mıdır? Bu durumda benim de ve benimle birlikte bütün yaşlı insanların da aynı sıkıntıları çekmesi gerekirdi. Oysa yaşlılıklarını sızlanmadan yaşayan, bedensel hazzardan kurtulmuş olmayı sevinçle karşılayan ve kendi çevresinde saygı gören çok sayıda yaşlı insan tanıyorum. O halde bütün bu yakınmaları yaşlılığın kendisine değil, her bir kişinin kendi karakterine atfetmek gerekir. Akıllı, hoş, şen şakrak ihtiyarlar yaşlılığa daha kolay dayanırken, huy-suzluk, doğuştan gelen keder ve somurtkanlık her yaşta can sıkıcıdır.

LAELIUS: Ona ne şüphe, Cato. Fakat sana, sahip olduğun gücün, zenginliğin ve itibarın yaşlılığı senin açından daha dayanılır kıldığını söyleyerek karşı çıkabiliriz. Çoğunluk senin durumunda değil ki...

CATO: Söylediklerinde doğruluk payı var, Laelius. Fakat her şeyin açıklaması bu olamaz. Anlatılana göre, Themistocles'le¹ kavga çıkarmaya çalışan bir Serifoslu, ünü-

1 Takriben MÖ 524-459 yılları arasında yaşamış Atinalı politikacı, general. (ç.n.)

nü kendi şanından çok vatanının şanına borçlu olduğunu söylemiş. Themistocles ise şöyle cevap vermiş: “Herakles adına! Eğer ben Serifoslu, sen Atinalı olmuş olsaydın, yine bundan daha ünlü olamazdın.” Yaşlılık konusunda da aynı mantık yürütülebilir. Aşırı sefalette bilge bir kişi bile yaşlılığı dayanılması kolay bir şey olarak görmez; gelgelelim aptal kişi, zengin de olsa, yaşlılığın dayanılması güç bir şey olduğunu düşünecektir. Ezcümle, Scipio ve Laelius, yaşlılığa göğüs germek için en iyi iki silah, beceri ve erdemli olmaktır. Her yaşta geliştirilebilen bu silahlar dolu dolu bir yaşamın sonunda muhteşem meyveler verir. Bu silahlara daima sahip olduğumuz gibi –hayatın son anında dahi bu silahlara sahibizdir ki bu çok önemli bir noktadır– yapmış olduğumuz iyiliklerin anısına bağlı olarak, bilgece yaşamış olmanın bilincinde olmak da en hoş duygulardan biridir. Gençken, Tarentum’u geri alan yaşlı Quintus Maximus’u¹, sanki benimle aynı yaşta bir

1 Quintus Fabius Maximus Verrucosus Cunctator, takriben MÖ 280-203 yılları arasında yaşamış Romalı politikacı, general. (ç.n.)

arkadaşımmış gibi severdim. Bu adamda neşeli, kibar bir ciddiyet vardı, geçen yıllar bunu bozmamıştı. Şüphesiz daha arkadaşlığımızın başlarında ileri bir yaşta olsa da henüz çok yaşlı değildi. O ilk kez konsül olduğunda ben bir yaşındaydım. Daha gencecik bireriken, o sırada dördüncü kez konsül olan Quintus Maximus'a Capua seferinde, beş yıl sonra ise Tarentum seferinde eşlik etmiştim. Ben Tuditanus ve Cethegus'un konsüllüğü sırasında *quaestor*¹ olarak görev yaparken, o, ilerlemiş yaşına rağmen, avukatlara hediye ve rüşvet verilmesini yasaklamaya yönelik Cincia kanunun onaylanmasını sağlamıştı. İleri yaşına rağmen hâlâ genç bir delikanlı gibi savaşıyor, Hannibal'in toy atılganlığını yormayı başarıyordu. Dostumuz Ennius bütün bunları fevkalade bir şekilde dile getirir:

Bir adam, ağırdan almak suretiyle sorunlarımızı çözmesini bildi. O, selameti bütün dedikodulara tercih etti. Böylece bu kahramanın şanı daha da parlaklaştı.

1 Roma'da devlet hazinesinden, cezai ve mali işlerin denetiminden sorumlu yüksek rütbeli memur. (ç.n.)

Maximus, Tarentum'un fethinde nasıl bir ustalık, nasıl bir beceri ortaya koymuştu! Şehri kaybettikten sonra kaleye çekilen Salinator, Maximus'un karşısında şu sözlerle böbürlenmişti: "Tarentum'u, Quintus Fabius, benim sayemde geri aldın." Maximus'un bu sözlerle kahkahalarla gülerek şu cevabı verdiğini duydum: "Kesinlikle! Zira sen şehri kaybetmemiş olsaydın, ben asla geri alamazdım." Maximus üniformasıyla ne kadar başarılı olduysa, togasıyla da o kadar başarılı oldu. İkinci konsüllüğü sırasında, meslektaşı Spurius Carvilius'un kayıtsızlığına rağmen, senatonun itirazlarına aldırmayıp Picenum ve Galya'daki kamu arazilerini özel şahıslara dağıtmak isteyen pleb tribünü¹ Gaius Flaminius'a elinden geldiğince karşı koydu. Maximus kâhin olduğunda, devletin selameti için hareket edildiğinde daima tanrıların himayesi altında hareket edildiğini, devleti tehlikeye atacaktır tüm kararlarınsa muhakkak kötü alametler olarak alınması gerektiğini söyleme cesaretini gösterdi.

1 Roma senatosunda pleblerin, yani halk tabakasına mensup kişilerin temsilcisine verilen ad. (ç.n.)

Bu adam hakkında hayranlık uyandıracak daha çok sayıda olay ve jest anlatabilirim. Fakat hiçbirisi oğlunun –çok ünlü bir eski konsül– ölümüne göğüs germe şekli kadar hayranlık uyandırıcı değildir. Cenaze vesilesiyle yaptığı övgü konuşması dilden dile dolaşmıştı. Bu konuşma okunduğunda artık hangi filozof gözümüze girebilir ki? Zira bu adam sadece halk arasında, herkesin gözünde beğenilir değildi; kendi evinde, özelinde daha da yüceydi. O nasıl bir ifade, nasıl bir muhakeme gücüdür! Antik çağ kültürüne, kehanet hukukuna nasıl bir hâkimiyettir! Bir Romalı için fevkalade kültürlü olan bu adam, Roma tarihi dışında, bütün dünya tarihine de vâkıftı. Bana gelince, ben bu adamın sohbetini sanki olacakları, yani o öldüğünde artık hocasız kalacağımı önceden hissedermişçesine tutkuyla dinliyordum.

Niçin Maximus’tan bu kadar uzun uzun bahsettim? Bunun nedeni, böyle bir yaşlılığı kederli addetmenin ne kadar yanlış olacağını sizlere göstermektir. Elbette herkesin, şehir istilalarının, karada ve denizde zafer dolu savaşların, zafer elde edilene dek sürdürülen muharebelerin koleksiyonunu yapmış bir Scipio veya bir Maximus olma şansı yoktur. Fa-

kat huzurlu, onurlu ve seçkin bir yaşam bile kişiyi huzur dolu, tatlı bir yaşlılığa götürebilir. Kitap çalışmalarına tüm hızıyla devam ederken seksen bir yaşında ölen Platon'un hayatının veyahut *Panathenaikos* adlı eserini doksan dört yaşındayken yazmaya başladığını söyleyen ve bundan sonra bir beş sene daha yaşayan İsokrates'in¹ yaşamının da böyle olduğu söylenir. İsokrates'in hocası Leontini'li Gorgias² ise çalışmalarına ve araştırmalarına ara vermeksizin tam yüz yedi yıl yaşamıştır. Gorgias'a bu kadar uzun süre yaşamak için ne diye çabaladığı sorulduğunda, o şöyle cevap vermiştir: "Yaşlılıktan bir şikâyetim yok." Bu ne parlak bir cevap, kültürlü bir adama ne kadar çok yakışan bir cevaptır!

Aptal insanlar yaşlılığa kendi hatalarını, kendi yetersizliklerini yüklerler. Biraz önce alıntı yaptığım Ennius böyle değildir.

Olimpiya arenasında sayısız zafer kazanan, yaşlanınca tükenen ve bugün dinlenmeye çekilmiş yiğit bir at misali...

1 MÖ 436-338 yılları arasında yaşamış Yunan hatip. (ç.n.)

2 Takriben MÖ 485-380 yılları arasında yaşamış Yunan filozof. (ç.n.)

Ennius yaşlılığını yiğit ve muzaffer bir atın yaşlılığıyla kıyaslar. Ennius'u sizler de hatırlarsınız. Titus Flamininus ile Manius Acilius, Ennius'un ölümünden on sekiz yıl sonra konsl seçilmişlerdi. Yani Ennius, Caepio ve Philippus'un ikinci konsüllükleri sırasında ölmüştü. Bana gelince, yetmiş beş yaşındayken yüksek sesle, avazım çıktığı kadar bağırarak Voconia kanununu¹ savundum. Ennius ise yetmiş yaşındayken –zira bu yaşa ulaşmıştı– yoksulluğa ve yaşlılığa, en ağır iki yük olarak görülen bu iki duruma öylesine metanetle dayanıyordu ki, adeta bunlardan zevk alıyor izlenimi veriyordu.

Yaşlılığa niçin sitem edilir?

İyice düşününce, yaşlılıktan nefret etmek için dört olası sebep görüyorum.

İlk sebep, yaşlılığın bizleri aktif hayatın dışına itmesi; ikinci sebep, bedenimizi zayıflatması; üçüncü sebep, hayattaki en tatlı zevklerden bizleri mahrum etmesi; dördüncü sebep ise bizleri lme yaklaştırması.

Peki, o halde, siz de kabul ederseniz, şimdi bu dört nedeni inceleyelim ve bu savların ne kadar doğru olduğunu görelim.

1 Bu kanun kadınların veraset hakkını kısıtlıyordu. (.n.)

Demek yaşıllık insanı aktif hayatın dışına itiyor, işlerden uzaklaştırıyor? Peki, hangi işlerden uzaklaştırıyor? Sadece genç ve güçlü bir adamın yürütebileceği işlerden mi? Fiziksel güce sahip olmasalar dahi, ihtiyaçların zekâları sayesinde bihakkın yürütebilecekleri işler yok mudur? Quintus Maximus kollarını kavuşturup bir köşeye mi çekilmişti? Senin öz baban, harikulade bir insan olan oğlumun kayınpederi Makedonyalı Lucius Paullus¹, o da mı kollarını kavuşturup öylece oturmuştu? Ya diğer yaşlılar, Fabricius, Curius veya Coruncanius, bilgeliklerini ve nüfuzlarını devletin hizmetine sunmakla hiçbir şey yapmamış mı oluyorlar?

Appius Claudius'a² gelince, o sadece yaşlı değil, aynı zamanda kördü de. Yine de bu durum onu, senato Pirus'la³ barış antlaşması imzalamaya kalktığında isyan etmekten, Ennius'un şiire döktüğü şu vurucu sözleri dile getirmekten alıkoyamadı:

1 Scipio Aemilianus'un takriben MÖ 229-160 yılları arasında yaşamış Makedonya fatihi babası Lucius Aemilius Paullus Macedonicus. (ç.n.)

2 Appius Claudius Caecus ("Kör"), takriben MÖ 340-273 yılları arasında yaşamış Romalı politikacı, *dictator*. (ç.n.)

3 Epirus'lu Pirus, MÖ 318-272 yılları arasında yaşamış Yunan kralı. (ç.n.)

*Bugüne kadarki mantığınız doğruydu.
Hangi yanlış yollara saptı da şimdi bu hale
geldi?*

Ve buna benzer başka sözleri lafı hiç dolaandırmadan dile getirdi Appius Claudius. Ennius'un şiirini sizler de bilirsiniz. Fakat Appius'un özgün konuşmasını da okuyabilirsiniz. Appius'un bu çıkışı ikinci konsüllüğünden on yedi yıl sonra gelmişti. Oysa Appius Claudius'un iki konsüllüğü arasında on yıl vardı ve buna ek olarak, ilk konsüllüğünden önce *censor*¹ olduğu da bilinir. İşte size, Pirus'a karşı savaşıldığı sırada Appius Claudius'un gerçekten çok yaşlı olduğunu gösteren bir sürü kanıt... Yine de tarih onu böyle anlatır.

O halde yaşlılığın kişiyi işlere iştirak etme gücünden yoksun bıraktığını iddia edenler aslında hiçbir şeyi kanıtlamamaktadır. Bu biraz bir gemide kaptanın dümene yaslanmış yan gelip yatarken diğerlerinin gemi direklerine tırmandığını, güvertede oradan oraya

1 Roma'da nüfus sayımından, kamu ahlakından ve belli bazı mali işlerin denetiminden sorumlu yüksek rütbeli memur. (ç.n.)

koşturduğunu ya da sintineyi boşalttığını söylemeye benzer. Gerçekte, yaşlılık gençlikle aynı görevleri yerine getirmeye zorlanmıyorsa, bunun nedeni kesinlikle yaşlılığın daha çok sayıda ve daha iyi görevler yerine getiriyor olmasıdır. Büyük işler ne güçle ne fiziksel çeviklikle ne de hızla başılır. Bilgelik, öngörü ve dirayet gibi başka niteliklerle büyük işler başılır. Yaşlılık bu niteliklerden yoksun olmadığı gibi, bilakis tam da bu nitelikleriyle öne çıkabilir.

Mesela beni, her türlü mücadeleye –asker, tribün, elçi veya konsül sıfatıyla– katılmış olan beni, sırf artık hiçbirine katılmıyorum diye aylak mı addediyorsunuz? Oysa ben bugün girişilecek askeri seferler, başvurulacak taktikler konusunda senatoya akıl veriyorum. Kartaca'ya karşı savaş açılması gerektiğini sürekli olarak dile getirmek suretiyle Kartaca'nın karanlık planlarını engelliyorum. Ancak yıkıldıktan sonra korkmaktan vazgeçeceğim Kartaca'dan...

Scipio, tanrıların izniyle, büyükbabanın¹ başlattığı bütün girişimleri nihayete erdirebilesin! Büyükbaban aramızdan ayrılalı otuz yıl

1 Scipio'nun manevi büyükbabası Afrikalı Scipio. (ç.n.)

oldu, fakat bu kahramanın anısı yıllardır yaşıyor. Büyükbaban ben *censor* olmadan bir yıl önce, konsül olduktan dokuz yıl sonra öldü. Kendisi benim konsüllüğüm sırasında ikinci kez konsül seçildi. Yüz yıl yaşamış olsaydı, yaşlandığına pişman olur muydu? Şüphesiz hayır. Şüphesiz o yaşta saldıracak, sıçrayacak, atlayacak, mızrak atacak veya teke tek dövüşlerde kılıç sallayacak gücü olmayacaktı... Buna karşılık kendi düşünme ve akıl yürütme yeteneğinden kesinlikle faydalanacaktı. Yaşlılarda bu nitelikler olmasaydı, atalarımız asla yüce meclise “senato” ismini, yani “ihtiyarlar meclisi” adını vermezdi.

Sparta’da en önemli yüksek rütbeli memurlar “ihtiyarlar” idi. Hatta şanlıları bu isimden kaynaklanıyordu. Yabancı ülkelerin tarihini biraz öğrenme zahmetine katlanırsanız, çok sayıda devletin genç adamların yaptıkları hatalar yüzünden yıkıldığını, buna karşılık başka devletlerin ihtiyarlar sayesinde ayakta kaldığını veya tekrar kurulduğunu görürsünüz.

Söyleyin bakalım! Ülkenizin bu kadar çabuk harap olmasına nasıl izin verdiniz?

Şair Naevius'un¹ *Oyun* adlı eserinde yönelttiği bu soruya verilen ilk cevap her zaman şudur:

Yeni hatiplerin, genç çılgınların etkisiyle!

Açıkça görüldüğü gibi, düşüncesizlik, çiçeği burnunda gençliğe mahsus iken, bilgelik olgun yaşa özgüdür.

Hatıralar zinciri

Güzel de, diyecekler, yaşla birlikte hafıza da zayıflıyor! Hafıza çalıştırılmazsa veya insanda zekâ parıltısı yoksa elbette olacağı budur. Themistocles bütün yurttaşlarının isimlerini ezbere bilirdi. Themistocles yaşlandıktan sonra Aristides'i Lysimachus diye mi çağdırmaya başladı sanıyorsunuz? Bana gelince, ben sadece çağdaşlarımın isimlerini bilmekle kalmıyor, onların babalarının ve büyükbabalarının isimlerini de biliyorum. Mezar taşlarını okuyor, böylece hatıralar zinciri adı verilen zincirin ucunu kaybetmekten korkmuyorum. Aksine, bunları okumak hafızamı tazeliyor.

1 Gnaeus Naevius, takriben MÖ 270-201 yılları arasında yaşamış Romalı şair, oyun yazarı. (ç.n.)

Hem sonra bir ihtiyarın parasını sakladığı yeri unuttuğu hiç görölmüş müdür? Yaşlılar kendilerini ilgilendiren şeyleri daima hatırlar: teminat akçesini, borçlularının veya alacaklılarının kimliğini vs. Ya hukukçular? Pontifler? Kâhinler? Filozoflar? Şüphesiz onlar da yaşlı. Fakat o nasıl bir hafıza gücüdür ve bu hafızayı çalıştırmak için onlar entelektüel anlamda ne kadar da aktiftirler! Aynı şey nüfuzlu insanlar, ünlü insanlar için geçerli olduğu kadar, kendi köşesinde hiçbir yüksek emel gütmeyen sessiz sakin yaşayan şahıslar için de geçerlidir. Sofokles çok ileri yaşlarda dahi trajediler yazmaya devam etmiş, hatta bu yüzden ailesiyle ilgili meseleleri ihmal ettiğinden şüphe edilmiştir. Nitekim oğulları onu dava etmiş, hâkimlerden babalarının akli başında olmadığını teyit etmek suretiyle onu aile servetini yönetmekten menetmelerini talep etmişlerdi. Roma'da da malını mülkünü yönetmekten aciz oldukları iddia edilen babalara karşı sık sık bu yönetime başvurulur. Bunun üzerine yaşlı Sofokles'in hâkimlere yazdığı oyunu –*Oidipus Kolonos'ta*– okuduğu ve onlara göre bu eserin akli başında olmayan birine mi ait olduğunu sorduğu söylenir.

Hâkimler Sofokles'i dinledikten sonra beraatına karar vermiştir.

O halde Sofokles'i yaptığı işi bırakmaya mecbur eden yaşlılık mıdır? Peki ya Homeros'a veya Hesiodos'a¹, Simonides'e² veya Stesichorus'a³ ne demeli? Ya biraz evvel sözünü ettiğim o insanlara? Isokrates'e, Gorgias'a ne demeli? Ya ilk filozoflar, Pisagor, Demokritos⁴, Platon ve Xenocrates⁵, onlardan sonra gelen Zenon ile Cleanthes⁶ veya sizlerin de Roma'da gördüğünüz Stoacı Diyojen, bu filozoflardan bir tanesi dahi yaşlılık yüzünden işinden vazgeçmiş midir? Tam tersine, sonuna kadar araştırıp çalışmamışlar mıdır?

Sokrates'in liri

Ama tamam! Bütün bu ulvi çalışmaları bir kenara koyalım! Size pekâlâ komşularım ve

1 MÖ 8. yüzyılda yaşadığı düşünülen Yunan şair. (ç.n.)

2 Takriben MÖ 556-468 yılları arasında yaşamış Yunan şair. (ç.n.)

3 Takriben MÖ 640-555 yılları arasında yaşamış Yunan şair. (ç.n.)

4 Takriben MÖ 460-370 yılları arasında yaşamış Yunan doğa filozofu. (ç.n.)

5 Takriben MÖ 396/5-314/3 yılları arasında yaşamış Yunan filozof, matematikçi. (ç.n.)

6 Takriben MÖ 330-230 yılları arasında yaşamış Yunan Stoacı filozof. (ç.n.)

dostlarım olan, Sabinlerin ülkesinden gelen Romalı köylüleri de örnek gösterebilirim. Bu insanları ağır ziraat işlerini yerine getirmekten hiçbir şey alıkoyamaz. Tohum ekerler, hasat kaldırırlar veya istiflerler. Gerçi bu durumları çok da şaşırtıcı değildir, zira hiç kimse bir yıl daha yaşamayı ummayacak kadar yaşlı değildir. Yine de bu köylüler, yaptıkları işten kesin kazanç elde etme umudu olmadan uğraşıp didinirler. Sevgili Caecilius Statius'un¹ *Synephebi* adlı eserinde dediği gibi,

Başkaları için büyüyecek ağaçlar dikerler.

Ama hayır, kendisine kim için ekip biçtiği sorulduğunda, ne kadar yaşlı olursa olsun köylü hiç tereddüt etmez:

Atalarımдан bana kalan bu nimetleri, benim soyumdan gelecek olanlara aktarmamı isteyen ölümsüz tanrılar için.

Caecilius Statius bunları söylerken, gelecek kuşaklar konusunda endişe duyan ihtiyarını

1 Takriben MÖ 220-166 yılları arasında yaşamış Romalı şair. (ç.n.)

konuştururken yazdıklarından çok daha inan-
dırıcıdır:

*Pollux adına! Beraberinde başka hiçbir fe-
laket getirmesen de, ey yaşlılık, bu kadar süre
yaşadıktan sonra bizleri bunca sıkıntı çekme-
ye mecbur etmen bile çok fazla.*

Bu, yaşlılığın getirdiği tatminleri unutmak
demektir!

Kaldı ki ergenler de aynı sıkıntılara maruz
kalır... Ancak Caecilius,

*Yaşlılığın en kötü tarağı, kimsenin hoşuna
gitmediğinizi hissetmektir.*

derken büsbütün yanılmaktadır.

Hoşa gitmemek de ne demek! Aksine,
hoşa giderler. şayet yaşlılar iyi huylu ergen-
leri sevimli buluyorsa, yaşlılığın külfeti genç-
liğin yaşa gösterdiği hürmetle hafifliyorsa,
ergenler de onlara ahlaki erdemleri öğreten
yaşlıların öğretilerinden tat alırlar. Bana ge-
lince, sizler benim gözüme ne kadar hoş g-
rnyorsanız, ben de sizin gözünüze o kadar
hoş gzkyorum sanırım.

Öyleyse sizin de gördüğünüz gibi yaşlılık, edilgen ve hareketsiz olmak şöyle dursun, da-ima meşgul, kıpır kıpır, her kişinin kendi geçmişine ve zevkine göre faaliyetlerle doludur. Hatta bazı yaşlılar hep aynı şeyleri yapmak yerine yeni yeni şeyler üzerinde çalışmaya girer. Örneğin, dizelerinde, yaşlanırken her gün yeni bir şey öğrenmekle övünen Solon¹ gibi. Nitekim ben de Yunan edebiyatını ileri yaşta keşfettim ve sanki acilen giderilmesi gereken bir susuzlukmuş gibi kendimi bu edebiyatı öğrenmeye vakfettim. Burada aktardığım her örneğin kaynağı Yunan edebiyatıdır. Sokrates'in de ileri yaşta lir çalmayı öğrenmeye başladığını duyduktan sonra ben de onunla aynı yoldan gitmek istedim; eskiler lir uğruna her şeyi feda etmeyi pek severler. Ancak sonuçta bütün ilgimi edebiyat üzerinde yoğunlaştırdım.

Gençliğin gücü

Şimdi de yaşlılığın ikinci sakıncası sözümona fiziki güç eksikliğini inceleyelim. İtiraf edeyim ki ben böyle bir eksiklik hissetmiyorum.

1 Takriben MÖ 638-558 yılları arasında yaşamış Atinalı devlet adamı, kanun koyucu, şair. (ç.n.)

Ergenken de bir boğanın ya da filin gücüne sahip olmadığım için hiç üzülmemişimdir. Kişi elindekini kullanmayı bilmeli ve ne yaparsa yapsın imkânları nispetinde hareket etmeli. Kroton'lu Milo'nun¹ sarf ettiği sözlerden daha acıklısı düşünülebilir mi? Milo yaşlandıktan sonra statta antrenman yapan atletleri seyrederken kendi pazılarına bakıp şöyle ağlaşmış: "Heyhat, benimkiler artık mahvoldu!" Sadece pazıların değil, seni aptal, bizzat sen mahvolmuşsun, zira şanını kendine değil pazılarına ve karın kaslarına borçluymuşsun! Sextus Aelius'ta² veyahut ondan yıllar önce yaşamış Tiberius Coruncanius'ta³ veya daha yakın zamanda Publius Crassus'ta⁴ böyle bir düşünce aramak boşuna olur. Yurttaşları için hukuk kuralları yapmış olan bu insanlar son nefeslerine kadar basiretlerini muhafaza etmişlerdir.

En çok hatipler açısından yaşlılığın getirdiği sakıncalardan korkarım. Nitekim hatibin

1 MÖ 6. yüzyılda yaşamış Yunan güreşçi. (ç.n.)

2 MÖ 198-194 yılları arasında görev yapmış Romalı konsül. Özellikle On İki Levha Kanunlarına getirdiği yorumlarıyla tanınır. (ç.n.)

3 MÖ 280'de konsül. Roma'nın ilk hukuk öğretmeni olarak bilinir. (ç.n.)

4 Takriben MÖ 86/82-53 yılları arasında yaşamış Romalı politikacı. (ç.n.)

mesleği sadece zekâ değil, aynı zamanda sağlam ciğerler ve fiziksel güç gerektirir. Gerçi nasıl bilmem ama insan sesinin yaşlandıkça daha parlaklaştığı doğrudur. Bana gelince, yaşımlı biliyorsunuz ve ben sesimi kaybetmedim. Buna rağmen, yaşlı bir adamın kendini yavaş yavaş, yumuşak bir sesle ifade etmesi daha doğru olur. Uzdilli bir ihtiyarın tatlı tatlı konuşması çoğu zaman insanların durup kendisini dinlemesi için yeterlidir. Şayet kişi bunu başaramıyorsa, o zaman en azından – şu an benim yaptığım gibi– bir Scipio’ya, bir Laelius’a ders verebilir. Çalışkan gençlerle çevrili bir yaşlılıktan daha güzel ne olabilir?

Yaşlıların ergenleri yetiştirecek, onları ileride edinecekleri mesleklerin yükleyeceği görevlere hazırlayacak güçte olduğunu artık kabul ediyor muyuz? Bundan daha güzel bir hizmet düşünülebilir mi? Bana göre, Gnaeus ile Publius Scipio¹ ile senin ataların Lucius Aemilius Paullus² ve Afrikalı Scipio şanslıydılar, etrafları nitelikli gençlerle sarılıydı. Güçleri azalsa veya güçten düşseler bile iyi prensipleri öğreten insanlara acımak gerekmez. Kaldı

1 Sırasıyla Afrikalı Scipio’nun amcası ve babası. (ç.n.)

2 Scipio Aemilianus’un babası. (ç.n.)

ki fiziksel güçsüzlük olgun yaşı aşırılıklarından ziyade gençliğin aşırılıklarına isnat edilebilir. Zevk düşkününü veya sefih bir gençliğin bıraktığı miras tükenmiş bir bedendir.

Ksenofon¹ tarafından Kiros'a² atfedilen bir cümlede, ölmekte olan Kiros, yaşlandığı halde kendini gençliktekinden daha güçsüz hissetmediğini dile getirir. Çocukken, ikinci konsüllüğünden dört yıl sonra büyük pontif olarak atanan, gençliğini aratmayacak bir güçle tam yirmi iki yıl boyunca bu görevi ifa eden Lucius Metellus'un kuvvetinden hiçbir şey kaybetmediğine bizzat şahit olduğumu hatırlıyorum.

Son olarak, kendimden bahsetmeyeceğim. Yaşlılara özgü bir dürtüdür bu, çoğunlukla da hoş görülür. Homeros'ta Nestor'un³ sürekli kendini övdüğünü fark etmişsinizdir. Nestor, üçüncü bir kuşağın yetiştiğini gördükten sonra bile, kendi kendine haklı övgüler yağdırarak mağrur ya da lafazan gözükmekten çekinmez. Homeros'un dediği gibi, dudaklarından

1 Takriben MÖ 430-354 yılları arasında yaşamış Yunan tarihçi, asker, paralı asker, Sokrates'in öğrencisi. (ç.n.)

2 II. Kiros veya Büyük Kiros, takriben MÖ 559-530 yılları arasında hüküm sürmüş Pers kralı. (ç.n.)

3 Yunan mitolojisinde Aka ordusunun danışmanı. (ç.n.)

baldan tatlı sözler dökülür. Böyle tatlı sözler sarf etmek için kimsenin fiziksel güce ihtiyacı yoktur. Zaten Yunanların komutanı Agamemnon da on Aias¹ yerine on Nestor'u olsun tercih ederdi. Agamemnon'un bu kanaatinin altında yatan neden açıktır: Şayet on Nestor'u olsaydı, Troia'yı en kısa sürede ele geçirebilirdi.

Omuzlarda taşınan öküz

Gelelim bana. Şu an seksen dört yaşımdayım ve elbette ben de Kiros'un sahip olmakla böbürlendiği şeylere sahip olup bunlarla övünemeyi çok isterdim. Fakat dürüst olalım: Basit bir er iken, Pön Savaşı sırasında *quaestor*, İspanya'da konsülken veya bundan dört sene sonra Manius Acilius Glabrio'nun konsüllüğü esnasında Thermopylae'da askeri tribün sıfatıyla çarpışırken sahip olduğum güce artık sahip değilim. Yine de sizin de gördüğünüz gibi, yaşlılık beni tamamen tüketmedi, mahvetmedi. Kimse herhangi bir aksaklığım olduğunu iddia edemez. Ne *Curia*² ne *Rostra*³

1 Veya Ajax. Yunan mitolojisinde, Troia Savaşı sırasında Akaların tarafında savaşmış Yunan kahraman. (ç.n.)

2 Roma'da senato binasına verilen ad. (ç.n.)

3 Roma'da senato binasının yanında yer alan, hatiplerin çıkıp konuşma yaptığı platforma verilen ad. (ç.n.)

ne dostlarım ne müşterilerim ne de misafirlerim. Nitekim uzun süre yaşlı kalabilmek için erkenden yaşlanmayı salık veren o çok eski, meşhur atasözünü asla benimsememişimdir. Ben kendi adıma, zamanından önce yaşlanmaktansa, daha kısa süre yaşlı kalmayı tercih ederim. Bu nedenle kimsenin görüşme talebini geri çevirmemişimdir.

Ah ama elbette, ikinizden de daha güçsüzüm! Ama sizler de *centurio*¹ Titus Pontius kadar güçlü değilsiniz. Bu onun sizden daha üstün olduğu anlamına mı gelir? İşin esası, kişinin gücünü tutumlu bir şekilde kullanması ve gayretlerini imkânlarına göre ayarlamasıdır. İşte o vakit kişi ne hüsrana uğrar ne de kendini zayıf hisseder. Milo'nun Olimpiya stadına omuzlarında bir öküz taşıyarak girdiği söylenir. Hangisi daha değerlidir? Böyle bir fizik güce sahip olmak mı, yoksa Pisagor'un salt entelektüel gücüne sahip olmak mı? Kısacası, böyle bir avantaja sahipsek bu avantajı kullanalım, ama söz konusu avantaj ortadan kalktığında da üzülmeyselim. Ne yani, ergenler çocukluk dönemi bitti diye,

1 Roma ordusunda aşağı yukarı yüz kişilik bir birliğe komuta eden subaya verilen ad. (ç.n.)

olgunlaştıktan sonra da ergenlik bitti diye mi ağlaşmalılar? Hayat önceden belirlenmiş bir yol izler ve doğa her yaşa kendine özgü nitelikler bahşetmiştir. Bu nedenle çocukların zayıflığı da, genç insanların atılğanlığı da, yetişkinlerin ciddiyeti de, yaşlıların olgunluğu da zamanı geldikçe takdir edilmesi gereken doğal süreçlerdir.

Numidya Kralı Masinissa'nın doksan yaşındayken hâlâ neler yapabildiğini bildiğini sanıyorum, Scipio. Masinissa yaya olarak seyahat ediyorsa, bu seyahati daima ata binmeden tamamlar; atla seyahat ediyorsa at sırtından asla inmez. Hava soğuk da olsa yağmurlu da olsa hep başı çıplak dolaşır. Vücudu kuru ve güçlüdür. Bir kralın sırtlanması gereken tüm görevleri işte bu şekilde sırtlar Masinissa. Bu ise idmanın ve ölçülülüğün genç yaşlarda sahip olunan direncin birazını yaşlılıkta da muhafaza etmeye yardımcı olduğunu kanıtlar.

Yaşlılık güçsüz müdür?

Ama kimse yaşlılıktan güçlü olmasını talep etmiyor ki! Kanunlar ve gelenekler bizim yaşımızdaki insanları en ufak güç gerektire-

cek işlerden bile muaf tutacak şekilde düzenlenmiştir. Bizden asla gücümüzün üstünde iş yapmamız istenmez. Hatta gücümüzün altında hareket etmemize izin verilir.

Çok sayıda yaşlının herhangi bir görevin, hatta kısaca hayatın gerektirdiği işlerin altından kalkamayacak kadar güçsüz olduğu ileri sürülerek bu söylediklerime itiraz edilebilir. Fakat bu kusur sadece yaşlılığa has değildir ki. Senin manevi baban, Afrikalı Scipio'nun oğlu, nasıl da güçsüzdü! Sağlığı ne kadar kötüydü, hatta sağlıksızdı! Aksi takdirde, şehrin ikinci ışığı olabilirdi, zira babasından gelen ruh yüceliğine bir de sağlam kültür eklemişti. Ergenler dahi böyle bir yazgıdan kaçamazken kimi ihtiyarların güçsüz olmasına niçin hayret etmeli? Şunu iyice anlayın, Laelius ve Scipio: Yaşlılığa direnmek, kendine özen göstermek suretiyle yaşlılığın getirdiği sakıncaları alt etmek gerekir. Yaşlılıkla bir hastalıkla mücadele eder gibi mücadele etmek, sağlığına dikkat etmek, yerinde alıştırmalar yapmak, bedensel gücü yok etmeden, kuvvet kazanmak için yiyip içmek gerekir. Fakat sadece vücuduna dikkat etmek de yetmez. Akıl ve ruhla daha da fazla

ilgilenmek gerekir. Nitekim her ikisi de yaşıllıkla beraber, yağsız kalan kandil misali sönme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Vücut idmanının ağırlığı altında nasıl ağırlaşırsa zekâ da tersine alıştırma yaptıkça hafifler. Caecilius “komedilerdeki aptal ihtiyarlar”dan bahsederken kastettiği bunamış, cansız, hafızasını kaybetmiş ihtiyarlardır. Bu kusurlar yaşıllığın kendisine değil tembel, gevşek, uyuşuk bir yaşıllığa atfedilmelidir. Her ne kadar yüzsüzlüğe ve sefahate yaşlılardan ziyade gençlerde rastlanırsa da, bu durum bütün ergenlere izafe edilebilecek bir durum da değildir. Bunlar yalnızca daha az erdemli ergenlerde görülür. Hakeza abuk sabuk konuşmalar, aptallığın bu bunak biçimi, sadece ve sadece tutarsız yaşlılarda görülür.

Yaşlanan ve kör olan Appius¹, güçleri kuvvetleri gayet yerinde dört oğuldan, beş kız çocuktan, büyük bir evden ve geniş bir müşteri çevresinden sorumluydu. Fakat zekâsı yay gibi gergindi, kendini mecalsiz bir şekilde yaşıllığın kollarına bırakmıyordu. Sadece itibarını ayakta tutmakla kalmıyor, yakınları üzerindeki otoritesini de aynen muhafaza

1 Daha önce adı geçen Appius Claudius Caecus. (ç.n.)

ediyordu. Köleleri ondan korkuyor, çocukları ona saygı duyuyordu, fakat hepsi de ona candan bağlıydı. Appius'un evinde gelenek ve baba otoritesi esastı.

Yaşlılık direndiği, nüfuzunu hissettirdiği, kimsenin gücünü elinden almasına izin vermediği, son nefesine dek yakınları üzerindeki etkisini koruduğu nispette saygıyı hak eder. Yaşlıda gençlik, ergende yaşlılık emareleri keşfetmek çok daha hoşuma gider. Bunu anlayan kişinin bedeni belki yaşlanacaktır ama zihni asla yaşlanmayacaktır.

Şu an *Menşeler* adlı eserimin yedinci cildi üzerinde çalışıyorum. Antik çağa ait bütün tanıklıkları bir araya topluyorum. Ayrıca ünlü davalarda yaptığım savunmaları biçimliyorum. Kâhinlik hukuku, dini ve medeni hukuk üzerine de çalışıyorum. Yunan edebiyatını düzenli bir şekilde incelediğim gibi, hafızamı çalıştırmak için Pisagorculara özgü şu yöntemi uyguluyorum: Her akşam, gün içinde yaptığım, söylediğim ve duyduğum ne varsa hepsini hatırlamaya çalışıyorum. İşte ben aklımı böyle dinç tutuyor, zekâmı böyle bir jimnastiğe zorluyorum. Bu şekilde ter döküp kendimi yordukça, fizik gücüm azaldı diye şikâyet

etmek aklıma bile gelmiyor. Dostlarım bana daima güvenebilir. Hiç zorum yokken düzenli olarak senatoya gidiyorum. Senatoda üzerinde önceden uzun uzun düşünülmüş tekliflerde bulunuyor, bunları fiziksel olmasa da bütün entelektüel gücümle savunuyorum. Şayet bunları yapacak halde olmasaydım, sedirime uzanıp bundan böyle yapmamın yasak olduğu şeyleri düşünerek vakit geçirirdim. Eskiden sürmüş olduğum hayat sayesinde henüz bu noktada değilim. Halen aktifim. Kişi hayatını incelemeye, durmadan çalışmaya adarsa yaşlılığın sinsice yaklaştığını hissetmez ve farkına varmadan yavaş yavaş yaşlanır. Bir anda yaşın altında ezilmek yerine ağır ağır söner.

Hazzın yerinde kullanımı üzerine

Şimdi de yaşlılık hakkında sık sık dile getirilen üçüncü yakınmaya geelim: Buna göre, yaşlılık hazzlardan mahrumdur. Oysa ergenliğin en kötü tarafından bizi esirgemekle yaşlılık bize ne kadar güzel bir hediye sunmaktadır! Eskiden ön planda bir şahsiyet olan Tarentum'lu Archytas'ın¹ söylediklerine

1 MÖ 428-347 yılları arasında yaşamış Yunan filozof, matematikçi, gökbilimci, devlet adamı. (ç.n.)

hele bir kulak verin, parlak delikanlılar. Bu sözler bana gençken, Quintus Maximus'la¹ birlikte Tarentum'dayken aktarılmıştı. İnsan açısından cinsel hazdan daha büyük bir felaket, doğanın bu armağanından daha uğursuz bir musibet yoktur, diyordu Archytas. Haz peşinde koşmak insanı tamamen ele geçiren dizginsiz bir tutkudur. Bu tutku, vatana karşı işlenen ihanet suçlarının pek çoğunun, devletlerin çöküşünün, düşmanla yapılan menfur ittifakların kaynağıdır. Cinsel arzunun tetiklemeyeceği suç yoktur. Tecavüzlerin, zinahların ve diğer tüm namussuzlukların nedeni hep cinsel arzudur. Zekâ nasıl doğanın –veya tanrıların– insana bahsettiği en güzel hediye ise cinsel güdü de insanın en büyük düşmanıdır. Sefahatin hüküm sürdüğü yerde ölçülülüğe pek tabii ki yer yoktur; hazzın galebe çaldığı yerde erdem ayakta kalamaz.

Bütün bunları daha iyi anlayabilmek için, Archytas, cinsel hazzın doruk noktasına ulaşmış birini hayal etmemizi ister. Hazzın en uç noktasındaki bu adam nasıl en ufak bir düşünce üretebilir, düşünebilir ya da geçerli bir mantık yürütebilir? Nitekim hiçbir şey haz

1 Quintus Fabius Maximus Verrucosus Cunctator. (ç.n.)

kadar nefrete şayan değildir. Haz yoğun olduğunda, ardı arkası kesilmediğinde akli tamamen karartabilir. İşte Archytas, bir Samnit olan Gaius Pontius'la (oğlu Caudinium'da konsül Spurius Postumus ile konsül Titus Veturius'u mağlup etmişti) sohbeti sırasında bunları dile getirmiş. Daima Roma'ya sadakatle bağlı kalmış olan misafirim Tarentum'lu Nearchus, babasını ve büyükbabalarını bu sözleri tekrar ederken duyduğunu söylemişti. Bizzat Atinalı Platon bu sohbete şahit olmuş. Nitekim ben de Lucius Camillus ile Appius Claudius'un konsüllükleri sırasında Platon'un Tarentum'da olduğunu keşfettim.

Bütün bunları niçin anlattım? Sağduyu ve bilgelik bizleri sefahatten uzak tutmaya yetmiyorsa, bu acınacak tutkudan bizleri azat ettiği için yaşlılığa minnettar olmamız gerektiğini sizlere gösterebilmek için anlattım. Haz muhakeme gücünü bozar, akli karıştırır, tabiri caizse aklın gözlerini bulandırır. Hazzın erdemle en ufak bir alakası yoktur. Son derece çevik bir insan olan Titus Flamininus'un bira-deri Lucius Flamininus'u konsül seçilmesinden yedi yıl sonra istemeye istemeye senatodan attım. Ancak sefahati cezalandırmanın görevim

olduğunu düşündüm. Lucius Flamininus, Galya'da konsülken bir ziyafet esnasında bir kadın fahişenin¹ kendisini, hüküm giymiş esirlerden birinin başını baltayla kestirmeye ikna etmesine izin vermişti. Biraderi *censor* iken, yani ben *censor* olmadan hemen önce, Lucius Flamininus cezadan kaçabilmişti. Fakat ne Flaccus² ne de ben, kişisel rezalet bir yana, kamu otoritesinin şerefeni lekeleyen böylesine utanç verici ahlaksızlıkları hoş görebilirdik.

Sık sık benden yaşça büyük insanların, Gaius Fabricius'un şahit olduğu şu sözleri dile getirdiklerini duymuşumdur. Kendileri bu sözleri daha çocukken yaşlıların ağzından duyduklarını söylerlerdi. Buna göre, Gaius Fabricius, Kral Pirus nezdinde yapılan bir elçilik görevi sırasında Teselya'lı Cineas'ın³ kendisine söylediği şu sözleri hayrete düşerek devamlı tekrarlamış. Rivayete göre Atina'da bilge geçinen biri⁴ varmış. Bu şahıs bütün

1 Aslında söz konusu şahıs genç bir erkek çocuktı ve bu da işlenen suçta daha da ağırlaştırmaktaydı. (ç.n.)

2 Flaccus, Cato'yla aynı zamanda *censor* oldu. (ç.n.)

3 MÖ 3. yüzyılda yaşamış Teselyalı diplomat, Kral Pirus'un danışmanı ve dostu. (ç.n.)

4 MÖ 341-270 yılları arasında yaşamış Yunan filozof Epikür. (ç.n.)

eylemlerimizi haz arayışının belirlemesi gerektiğini öne sürüyormuş. Manius Curius¹ ile Tiberius Coruncanius ise Samnitlerin –ve tabii Pirus’un da– kendilerini bu adamın teorilerine kaptırmalarını yürekten diliyorlarmış. Zira bu şekilde boğazlarına kadar sefahate batan Samnitleri mağlup etmek çok daha kolay olacaktı. Manius Curius, kendisinden beş yıl önce, dördüncü konsüllüğü sırasında devleti kurtarmak uğruna ölümü seçen Publius Decius’un² dostuydu. Fabricius ile Coruncanius da Decius’u tanımıştı. Decius’un yaşamı ile kahramanlığının da göstermiş olduğu gibi, her üçü de insanları hazzı hor görmeye ve kendini feda etmeye ikna edecek kadar asil, doğal olarak güzel ve yüce bir idealin varlığına yürekten inanıyordu.

Hazdan niçin bu kadar uzun uzun bahsettim? Zira vaşlılığı suçlayacağımıza, habsızlığa çok da fazla üzülmememizi sağladığı için yaşlılığa minnettar olmalıyız. Ziyafetlerden, üzeri çeşit çeşit yemekle donatılmış sofralardan ve savısız kadehten vazgeçerken, aynı

1 MÖ 3. yüzyılda yaşamış konsül. Samnitlerle yapılan savaşı bitirmesiyle ünlüdür. (ç.n.)

2 MÖ 3. yüzyılda yaşamış Romalı konsül. (ç.n.)

zamanda sarhoşluktan, hazımsızlıktan ve uykusuzluktan da vazgeçmiş oluyoruz.

Şüphesiz bizi baştan çıkarabilecek her şeye de karşı koyamayız. Arada sırada kendimizi hazza bırakmamız gerekir. (Platon, gayet hoş bir benzetmeyle, hazzı “kötülüğün yemi” olarak nitelendirir, insanlar balık misali bu yeme gelir.) Yaşlılık şatafatlı ziyafetlerden kaçınmak zorunda olmakla birlikte dengeli yemeklerin keyfini pekâlâ sürebilir. Çocukken, Kartacalıları denizde ilk kez mağlup eden yaşlı Gaius Duilius’u sık sık yemekten dönerken görmüşümdür. Zaferinin verdiği gururla, eve bir meşale taşıyıcısı ve flütçü eşliğinde dönme küstahlığını gösterirdi. Ondan önce kimse böyle bir şey yapmaya kalkmamıştı.

Paylaşmanın saadeti

Başkalarından yeterince söz ettik. Şimdi gelem bana! Birincisi, benim etrafımda hep meslektaşlarım oldu. Meslek dernekleri, Frigya’dan gelen “Yüce Anne” Kibele ibadeti kabul edildiğinde, ben *quaestor* iken kurulmuştu. Yani ben şöenlere hep meslektaşlarımla katıldım, yaşımin verdiği coşku-ya rağmen hep gayet ölçülü şekilde hareket

ettim. Yaşımız ilerledikçe daha da ölçülü hale geldik. Kaldı ki bu ziyafetlerde dostlarımızla birlikte olmak, onlarla sohbet etmek bana kösnül zevklerden daha çok haz vermiştir. Atalarımız bir masa etrafında bir araya gelmeyi *convivium* (birlikte yaşamak) olarak adlandırmakta, böylelikle bunun yaşamları bir araya toplayan bir olay olduğuna hükmetmekte çok haklıydılar. “Ortak işret”ten, “ortak yemlenme”den bahseden, dolayısıyla olayın en cüzi yönünü öne çıkarıyormuş izlenimi veren Yunanlar atalarımız kadar ince likli değildir. Bana gelince, sohbeti sevdiğim için uzun süreli yemeklerden keyif alıyorum. Sadece kendi yaşımdaki insanlarla değil –ki artık onlardan çok kalmadı– sizin yaşıntzdaki insanlarla da, bilhassa sizlerle sohbet etmeyi seviyorum. Bu nedenle, sohbetten aldığım tadı daha da keskinleştirdiği, dahası yemeğe ve şaraba gösterdiğim ilgiyi körelttiği için yaşlılığa minnettarım. Yemek yemekten keyif alınabileceğini nasıl kabul ediyorsam –makul ölçüler içinde gayet doğal olan bu zevkin azıllı düşmanı gibi gözükmek de istemem– yaşlılığın bu keyfe duyarsız kalmadığını da kabul ediyorum. Yemeğe atalarımızın tarzında

başkanlık etmekten hoşlanıyorum. Geleneğe uygun olarak en önemli sedirden başlayarak, elde kadeh yapılan konuşmaları seviyorum. Ksenofon'un *Şölen*'indeki gibi "üzeri çiy damlalarıyla kaplı" o "incecik" kupaları seviyorum. Yazlık yemek salonlarının serinliğini sevdiğim gibi, kışın iyi ısıtılmış, güneşli odaları da seviyorum. Nitekim bu mütevazı törenleri Sabinlerin ülkesinde dahi yaşatmaya devam ediyorum. Her gün komşularımı soframa davet ediyorum. Bir sürü şey hakkında konuşup duruyor, gece geç saatlere kadar masadan kalkmak bilmiyoruz.

Yaşlıların hazzın verdiği o iç gıdıklanmasını gençlikteki kadar yeğîn hissetmediği öne sürülerek sözlerime karşı çıkılabilir. Doğrudur. Ama şu da var ki yaşlılar bu iç gıdıklanmasına özlem de duymaz. İnsan bir şeyin yokluğuna üzölmüyorsa, o şeyden mahrum edildiğinde de acı çekmez. Bir gün biri artık yaşını başını almış olan Sofokles'e hâlâ sevişip sevişmediğini sormuş. Sofokles şu harikulade cevabı vermiş:

"Tanrılar göstermesin! Bu zorbalıktan kurtulduğuma, kaba ve azgın bir efendinin elinden kurtulmuş bir köle gibi seviniyorum."

Şüphesiz sefih insanlar hazdan mahrum kalınca bu mahrumiyeti çok daha keskin, çok daha acı bir şekilde hissederler. Oysa tatmin olmuş, sakinleşmiş insanlar hazlardan kurtulmayı tercih eder. Arzu olmayınca hüsranda olmaz. O halde arzulamamak en iyisidir. Eğer gençlik zevk yaşıysa, biraz önce kanıtlamış olduğum gibi bu zevkler gereksiz hazlardan ibarettir. Üstelik yaşlılık bu zevklerden aynı şekilde istifade edemiyor olsa da bunlardan büsbütün de mahrum değildir. Turpio Ambivius¹ bilhassa ilk sırada oturan izleyicileri eğlendirir, mamafih arkada oturanlar da oyunundan aynı şekilde istifade ederler. Benzer şekilde, zevkleri yakından gören gençlik bunlardan yoğun bir keyif alır. Yaşlılık ise bu zevklere uzaktan bakıyor olsa da onlardan yeteri kadar keyif alır.

Ruh tabiri caizse hazzın gerekliliklerinden, her türlü hırstan, rekabetten ve tutkudan bir kez kurtuldu mu, kişi nihayet “kendi kendiyile” yaşamak üzere bir kenara çekilmeye hak kazanır! Ve eğer kişinin araştırmadan ve bilimden beslenme fırsatı da varsa, hiçbir şey böyle huzurlu bir yaşlılıktan daha güzel

1 MÖ 2. yüzyılda yaşamış Romalı aktör. (ç.n.)

olamaz. Scipio, babanın dostlarından biri olan Gaius Galus¹ gökyüzünü ve dünyayı incelemek için didirir, bütün vaktini bunlarla ilgili ölçümler yapmakla geçirirdi. Kim bilir Galus'u gündüz kaç kere, gece gözlemlediği takımyıldızların çizimlerini tamamlarken yakalamışlardır! Sabah çok erken saatte başladığı halde, kaç kere gece yarısına kadar hâlâ çalışmaya devam ettiği görülmüştür! Galus ay veya güneş tutulmalarını önceden tahmin edebilmekten ne büyük haz duyardı!

Peki, daha az teknik olmakla birlikte, yine de keskin bir zekâ gerektiren araştırmalara ne demeli? Naevius, *Pön Savaşı* adlı eseri üzerinde çalışırken nasıl bir keyif almıştır? Ya Plautus², *Truculentus* veya *Pseudolus* üzerinde çalışırken? Livius'u³ yaşlıyken tanımıştım. Livius ben doğmadan altı yıl önce, Cento ve Tuditanus'un konsüllükleri sırasında ilk oyununu sahnelemişti. Livius benim ergenlik

1 MÖ 2. yüzyılda yaşamış Romalı general, devlet adamı, hatip. Gökbilimi alanında yaptığı araştırmalarla tanınır. (ç.n.)

2 Takriben MÖ 254-184 yılları arasında yaşamış Romalı oyun yazarı. (ç.n.)

3 Livius Andronicus, takriben MÖ 284-204 yılları arasında yaşamış Romalı oyun yazarı, şair. (ç.n.)

çağıma kadar yaşadı. Publius Licinius Crassus'un dini hukuk ve medeni hukuk alanında yaptığı araştırmalardan veyahut geçtiğimiz günlerde pontif olarak atanan bizim Publius Scipio'nun¹ yaptığı araştırmalardan söz etmeye bilmem gerek var mı? Sözünü ettiğim bütün bu yaşlı insanlar, yaptıkları incelemelere tutkuyla bağlıdır. Ya Marcus Cethegus²? Ennius ona "ikna sanatının özü" der – ki bu isim ona çok yakışmaktadır. İleri yaşına rağmen belagat çalışmalarına nasıl da hırsla devam etmektedir! Yemekten, kumardan veya fahişelerden alınan zevkler bu tür mutluluklarla boy ölçüşebilir mi hiç? Bilgi zaman içinde biriken yeteneklerden faydalanır, yaşlandıkça zenginleşir. Nitekim Solon'un, yaşlılığının her gününü yeni bir şeyler öğrenerek değerlendirdiğini dile getiren dizesi yazarını onurlandırmaktadır. Evet, hiçbir zevk akli zevkten üstün değildir.

Tarlalarda yaşlılık

Buradan tarımın verdiği mutluluğa geçiyorum. Benim için bu paha biçilmez bir

1 Afrikalı Scipio'nun kuzeni Publius Cornelius Scipio Nasica. Çağının en iyi hukukçularından biriydi. (ç.n.)

2 MÖ 3. yüzyılda yaşamış Romalı konsül, *ensor*. Afrikalı Scipio'nun akrabası ve siyasi müttefiki. (ç.n.)

zevktir. Bu mutluluk yaşıllıkla hiçbir şekilde uyumsuz olmadığı gibi, benim gözümde bilgece bir yaşamla çok büyük bir uyum içersindedir. Çiftçilerin toprak üzerinde hatırı vardır. Toprak onların emeklerini asla hor görmez; aldığı her şeyi, kimi zaman mütevazı, ama çoğu kez hatırı sayılır kazanımlarla arttırarak geri verir. Zaten benim de hoşuma giden salt toprağın ürettikleri değil; toprağın kendisinde varolan o cömert kudreti de seviyorum. Toprağın kabartılmış, işlenmiş derinlikleri, ekilen tohumu kabul ettiğinde, bu tohumu önce ışıktan korur (sürgü sürme işlemine verilen *occatio*¹ ismi buradan gelir), sonra ısı ve tazyikin etkisiyle tohum çatlar ve çimlenir. Tohum yeşil bir sürgün verir. Bu sürgünden, ta köklerinden başlayarak kısa zamanda etrafı kabukla kaplı, boğumlu bir sap çıkar. Sürgün, kabuğundan çıkmayı başarır başarmaz, düzenli taneciklerden oluşan bir başak verir. Bu tanecikler sivri uçları sayesinde küçük kuşların oburluğundan korunur.

Üzüm asmasının nasıl dikildiğini, geliştiğini ve budandığını hatırlatmama gerek

1 "Yıldız batımı" anlamına gelen Latince *occasus* kelimesinden türetilmiş bir isim. (ç.n.)

var mı? Bunu anlatmaktan hiç bıkmıyorum. (Böylece siz de yaşlılık günlerimde neyle dinlenip oyalandığımı öğrenmiş olursunuz.) Bir incir ya da üzüm tanesi kadar ufak tohumlardan muazzam boyutlarda gövdeler veya dallar çıkartan tarım ürünlerinin gücü üzerinde durmayacağım. Badıçlar, çelikler, bağ çubukları, sürgünler herkesi kendine hayran bırakmaz mı? Bilindiği gibi üzüm asması desteklenmezse çöker. Üzüm asması, bir sürü ele benzeyen bıyıkları sayesinde, bulduğu her şeye kendiliğinden tutunur. Asma yilankavi ve serseri dal budaklarını her yere attığında, çiftçi bir bıçak yardımıyla asmayı düzgün bir şekilde budar. Böylece asmanın sarmaşıcı dallardan oluşan karmakarışık ve ölçüsüz bir ormana dönüşmesi engellenmiş olur. İlkbahar gelince sarmaşıcı dalların budaklarında tomurcuk adı verilen çıkıntılar baş gösterir. İşte salkım burada oluşacak, kısa süre sonra topraktan aldığı özsu ve güneş ısısı sayesinde büyüyecektir. Başta tadı ekşimsidir, fakat yavaş yavaş tatlanır. Salkımı koruyan asma dalları güneşin aşırı yakıcı ışınlarını engeller ama salkımı iyicil bir ısıdan mahrum da bırakmaz.

Bu salkımdan daha yararlı, daha güzel başka bir şey düşünülebilir mi? Size daha önce de söylediğim gibi, beni en çok cezbeden şey üzüm asmasının gelir sağlayıcı yönü değil. Beni asıl bunun dışında kalan şeyler etkiliyor: yetiştirme biçimi, bitkinin tabiatı, hereklerin düzenlenmesi, sarmaşıcı dalların toplanması, bağlanması ve daldırılması, yenileri çık-sın diye kimi sarmaşıcı dalların budanması. Toprağı kabartıp verimini artıran sulamadan, kazmadan ve çapalamadan bilmem bahset-meme gerek var mı? Peki ya gübreleme, onun faydasından söz etmeme gerek var mı?

Bütün bu meseleleri tarımla ilgili kitabımda ele aldım¹. Hesiodos ise onca bilgeliğine rağmen tarımla ilgili eserinde bunlardan tek kelime söz etmemiştir. Buna karşılık Home-ros bundan yüzyıllar önce bize oğlunu yiti-ren Laertes'in² teselliği tarlasını işleyip güb-relemekte bulunduğunu anlatır. Kaldı ki tarımın büyüğü ekinle, çayırda, bağla, çalıyla sınırlı değildir. Bahçeleri ve yemişlikleri, çayırda-ki sürü hayvanlarını, arı oğullarını ve sayısız

1 Cato'nun takriben MÖ 160'ta kaleme aldığı *De agri cultura* adlı eseri. (ç.n.)

2 Yunan mitolojisinde Odisseas'ın babası. (ç.n.)

çiçeği de unutmamak gerekir. Son olarak, bitki dikme zevkine en dâhice tarım icadı olan aşılama zevki de eklenmelidir.

Burada daha pek çok kırsal zevki sıralayabilirim. Fakat çok fazla konuştuğumun farkındayım. Beni affedin! Yaşlılık gevezedir. Yaşlılığı sürekli temize çıkartıyor gibi gözük-meyelim ve bunu itiraf edelim. Kendimi tar-lalara duyduğum aşka kaptırdım.

İşte Manius Curius, Samnitleri, Sabinleri ve Pirus'u mağlup ettikten sonra hayatının son günlerini bu şekilde geçirmeyi seçmişti. Benim evimden çok da uzak olmayan evini seyrederken, onun çağının tevazuuna ve er-demine hayranlık duymadan edemiyorum – ki yine de yeterince hayranlık duymuyorum-dur! Samnitler bol miktarda altın teklifiyle geldiklerinde Curius'u ocağın başında oturur bulmuşlar. Curius da zenginler üzerinde oto-rite sahibi olmayı zenginliğe tercih ettiğini söyleyerek hiç tereddüt etmeden bu teklifi geri çevirmiş. Böyle bir ruh yüceliği yaşlılığı mesut kılmaz mı?

Fakat kendimi daha iyi ifade edebilmem için sözü tekrar çiftçilere getirelim. O çağda se-natörler –yani yaşlılar– tarlalarda yaşıyordu.

*Dictator*¹ olarak atandığını haber vermeye geldiklerinde Lucius Quinctius Cincinnatus² tarlasını ekmekteydi. Ve onun talimatıyladır ki, süvarilerin şefi Gaius Servilius Ahala³, iktidarı ele geçirmeye kalkışan Spurius Maelius'u⁴ öldürmüştür. Senatoya gelmelerini rica etmek için Curius'un ve diğer senatörlerin çiftliklerine gidilmiştir. Bu yüzden onları çağırmaya gelenlere "seyyah" denirdi. Zirai işlerde oyalanacak bir meşgale bulan bu insanların acınası bir yaşlılıkları olduğu söylenebilir mi? Ben kendi adıma bundan daha mutlu bir yaşlılık olamayacağına eminim. Tarım yapmak herkesin çıkarına olduğu için sadece faydalı olmakla kalmıyor, aynı zamanda bu işten yukarıda sözünü ettiğim bütün o hazları da alıyorsunuz. Bu dünyada

-
- 1 Roma'da olağanüstü yetkilere sahip yüksek rütbeli memura verilen ad. Kriz dönemlerinde konsüller devlet düzenini tekrar tesis etmesi için bir kişiyi *dictator* olarak atardı. Bu bağlamda Roma'da *dictator* kavramı, 20. ve 21. yüzyıllarda alacağı pejoratif anlama sahip değildi. (ç.n.)
 - 2 MÖ 519-430 yılları arasında yaşamış Romalı devlet adamı. (ç.n.)
 - 3 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Romalı politikacı. Plutarkhos, Sezar'ı öldüren Marcus Junius Brutus'un anne tarafından Ahala'yla akraba olduğunu söyler. (ç.n.)
 - 4 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Romalı zengin bir pleb. Kral olmaya çalıştığı şüphesiyle öldürülmüştür. (ç.n.)

yaşamak için ve hatta tanrılara ibadet etmek için gerekli olan her şeyden bol bol istifade ediyorsunuz. Ve bütün bunlar insanların arzusu doğrultusunda olduğundan zevkle de uzlaşmış oluyorsunuz. Dikkatli ve etkili bir ev sahibi mahzenini şarapsız, kilerini sıvı yağsız bırakmaz. Bizzat çiftliği domuzlarla, oğlaklarla, koyunlarla, tavuklarla dolu olur; bu çiftlikte bol bol süt, peynir ve bal bulunur. Bahçeye gelince, bizzat çiftçiler buna “ikinci kiler” der. Boş vakitlerinde çıktıkları av partileri ise yiyecek stoklarına biraz olsun renk katmalarını sağlar.

Kiros’un bahçesi

Çayırların yeşilini, ağaçların dizilişini, bağların veya zeytin tarlalarının haşmetini daha fazla övmeme gerek var mı? Kısa keselim: Hiçbir şey özenle işlenmiş bir tarladan daha kârlı ve güzel değildir. Yaşlılık ise bütün bu kırsal zevklerin önünde bir engel teşkil etmez. Aksine, yaşlılık bizi bu zevklere çağırır, özendirir. Nitekim yaşlılık güneşin ya da ocağın tatlı ısısının, gölgenin ya da suyun sağlığa yararlı serinliğinin tadına daha iyi nerede varabilir? Silahları, atları, mızrakları, topuzları ve topları

başkalarına bırakalım! Bırakalım başkaları avlansın, başkaları yarışsın! İyi bir yaşlılık bütün bunlardan hiç canını sıkmadan vazgeçebilir. Biz ihtiyarlara aşık ve zar oyunlarını bıraksınlar, yeter.

Ksenofon'un eserleri birçok açıdan değerlidir. Sizden ricam, bu kitapları dikkatle okumanız. Zaten bunları okuyorsunuz da. Malvarlığı idaresine ayırdığı *Oeconomicus* adlı eserinde Ksenofon'un tarımı nasıl övdüğüne bir bakın! Ksenofon, kendi gözünde hiçbir uğraşın bir krala zirai işler kadar çok yakışmadığını kanıtlamak için, kitabında Sokrates'ten iktibas eder. Sokrates, Critobulus'la¹ sohbet ederken, dehası ve müteber saltanatıyla öne çıkan Pers Kralı Genç Kiros'tan² bahseder. Kiros, Sardes'teki evinde Lakedemonyalı Lysandros'u³ ağırlamış. Kusursuz bir adam olan Lysandros ev sahibinin müttefiklerinden hediyeler getirmiş.

1 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Atinalı çiftçi ve Sokrates'in yol-
daşı Crito'nun oğlu. (ç.n.)

2 MÖ 5. yüzyılda yaşamış Pers prensi, general, Pers Kralı
II. Darius'un oğlu. Babasından sonra kral olan erkek kar-
deşi II. Artaserhas'ı tahttan indirmeye çalışmış, fakat bu
girişiminde başarısız olmuştur. (ç.n.)

3 MÖ 4. yüzyılda yaşamış Spartalı amiral. (ç.n.)

Kiros ise tatlı dilli ve nazik davranmış ve Lysandros'a son derece bakımlı bir bahçe gezdirmiş. Lysandros, beşli kümeler halinde dikilmiş ağaçların, işlenmiş ve zararlı otları ayıklanmış toprağın, çiçeklerden gelen keskin kokuların karşısında kendinden geçmiş ve bahçeyi düzenleyen bahçıvanın özenine ve becerisine duyduğu hayranlığı dile getirmiş. "Bütün bunları ben düzenledim! Sıralamalar ve genel düzenleme benim eserim. Çok sayıda ağacı da kendi ellerimle diktim!" Bunun üzerine Lysandros, erguvan rengi zarif bir elbise giymiş, altın ve değerli taşlarla yüklü Pers işi süsler takmış bu kralı dikkatle incelemiş ve daha sonra şöyle konuşmuş: "Sana mesut demekte çok haklılar, Kiros. Zira sende talih erdemle birleşmiş."

Yaşlılar da aynı şansa sahip olabilir. İlerlemiş de olsa yaş, tarımla uğraşmayı engellemez. Anlatılanlara bakılırsa, yüz yaşına kadar yaşamış olan Marcus Valerius Corvinus¹ emekliliğini kırlarda geçirmiş ve toprakla uğraşmış. Corvinus'un ilk konsüllüğünden altıncı konsüllüğüne tam kırk altı yıl geçmiştir.

1 Ya da Marcus Valerius Corvus. Takriben MÖ 370-270 yılları arasında yaşamış Romalı komutan, politikacı. (ç.n.)

Yani atalarımız tarafından aktif kabul edilen hayatı onurlu olduğu kadar uzun da olmuştur. Yine de Corvinus'un son yılları çok daha mesut geçmiştir, zira o yıllarda daha az çalışarak daha çok otoriteye sahip olmuştur. Doğal otorite. İşte yaşlılığın gerçek tacı!

Ya Lucius Caecilius Metellus'un sahip olduğu otorite ve itibar? İşte Aulus Atilius Calatinus'un¹ mezar taşında yazanlar:

Bütün ailelerin halkın ilk sıralarında yer aldığını kabul ettiği bu adam.

Calatinus'un mezar taşına kazınmış olan bu yazının tamamını herkes bilir. Calatinus'un itibarı gasp edilmiş bir itibar değildir, zira onu herkes övmektedir. Ya eski yüce pontifimiz Publius Crassus? Ne adamdı! Ya onun yerine geçen Marcus Lepidus? Peki ya daha önce sözünü ettiğim Paullus Aemilius'a², Afrikalı Scipio'ya ve Quintus Fabius Maximus'a ne demeli? Onlar otoritelerini salt söyledikleri sözlerden değil, aynı zamanda iradelerini

1 MÖ 3. yüzyılda yaşamış Romalı politikacı, general. (ç.n.)

2 Lucius Aemilius Paullus Macedonicus'un babası, Scipio Aemilianus'un büyükbabası. (ç.n.)

basit bir hareketle ifade edebilme yetilerinden de alıyorlardı. Yaşlıların itibarı, özellikle kamu işlerinde çalışmış olanların itibarı, gençlikteki bütün hazlara bedeldir.

Lakin yaşlılığa dair bu övgülerimin, liyakati ergenliğe dek uzanan bir yaşlılığa yönelik olduğunu unutmayın. Bir gün orada bulunan herkesin de onayıyla dile getirmiş olduğum gibi, kendi davasını savunmak durumuna düşen bir yaşlılık acınası bir yaşlılıktır. Ağarmış saçlar ile kırıksıklar tek başlarına ve bir anda saygınlık getirmezler. Saygınlık ancak örnek bir geçmişin mükâfatıdır.

İşte size önemsiz gibi görünebilecek ama bizler için değeri olan saygı emareleri: Bizim ziyaretimize gelir, sohbetimiz aranır, biz geçerken insanlar yol verir, bize yer verilir, huzurumuzda ayağa kalkılır, bize eşlik edilir, bize danışılır, uğurlanırız...

Elbette, ister Roma'da ister başka yerlerde, bu saygı kurallarına geleneklerle uyduğu ölçüde uyulmaktadır. Lysandros yaşlılığa en uygun yerin kendi memleketi Sparta olduğunu söylemeyi çok severdi. Başka hiçbir yerde yaşlılar bu kadar büyük saygı görmez, başka hiçbir yerde bu kadar yüceltilmez. Dahası

var: Anlatılanlara göre, Atina'da oyunlar sırasında, ağzına kadar dolu tiyatroya girdiğinde yurttaşlarının kendisine yer vermediğini gören yaşlı bir adam, bunun üzerine, kendilerine ayrılmış özel bir bölümde oturan Lakemonya delegasyonuna doğru ilerlemiş. Delegeler anında ona yer vermek üzere ayağa kalkmışlar, kalabalık ise tekrar tekrar alkışlamış. Bunun üzerine Lakemonyalılarından biri Atinalıların gelenekleri bilmekle beraber onlara uymaktan gözle görülür şekilde tiksindiklerini belirtmiş. Zaten kurulumuzun, yani kâhinler kurulunun en güzel geleneklerinden biri de bu sözlerimizi teyit etmektedir. Bu kurulda, daha yüksek mevkideki kişilerin, hatta asıl gücü elinde tutan kişilerin fikri alınmadan önce, en yaşlı üyelerin fikri alınır.

Hangi fiziksel haz, itibarla gelen bütün bu tatminlerle boy ölçüşebilir? Bana göre bu itibara sahip olanlar, bir bakıma oyunu son perdesine kadar, kötü oyuncular gibi kem küm etmeden oynamış olan insanlardır.

Huysuzlar ve diğerleri

Yine ihtiyarların hırçın, sıkıntılı, şirret, huysuz –hatta daha da ileri gidersek, cim-

ri- oldukları söylenir. Oysa bunlar yaşlılığa değil bireye mahsus kusurlardır. Kaldı ki huysuzluk ve diğerleri görece affedilebilir kusurlardır. Mesnetsiz oldukları şüphe götürmez ama yine de anlaşılır şeylerdir bunlar. Yaşlılar küçümsendiklerini, gözden düşüklerini, alay edildiklerini düşünürler. Üstelik güçten düşen beden sizi bu tür saldırılara daha da açık hale getirir. Yine de sağlam bir karakter ve iyi huylar bu sıkıntıları hafifletmeye yeter. Hayatta da aynı tiyatrodaki gibidir. Terentius'un¹ *Adelphoe*'sindeki biraderleri düşünün misal. Biri ne denli huysuz, diğeri ne denli medeni! Hayat da böyledir. Tıpkı şarap gibi, insan karakteri de yaşla birlikte ekşiyecek diye bir kural yoktur. Yaşlılığın ciddi olmasını, ama her şeyde olduğu gibi bunda da ölçülü olmasını isterim. Yaşlılığın ekşi suratlı olduğunu kabul etmiyorum. Yaşlıların cimriliğine gelince, bunu anlamakta zorlanıyorum. Gidilecek yol azaldıkça yolluğu arttırmaya çalışmak mantıksız bir davranış değil midir?

1 Takriben MÖ 195/185-159 yılları arasında yaşamış Romalı oyun yazarı. (ç.n.)

Ölüm karşısında

Geriye dördüncü neden kalıyor. Yaşlılıktan korkulmasına sebep olan, bilhassa benim yaşımdakileri perişan eden sebep: Ölümün yaklaşıyor olması. Fakat o kadar uzun süre yaşadıktan sonra, ölüme tepeden bakmayı hâlâ öğrenememiş bir ihtiyar ne kadar acınası bir insandır! Kişi eğer ölümle birlikte ruhun yok olduğunu düşünüyorsa ölümü tamamen küçümsemeli, yok eğer ölümle birlikte ruhun ölümsüzleştiğini düşünüyorsa, o zaman da ölümü arzu etmelidir. Bu ikisinden başka seçenek yoktur.

Sonrasında daha mutsuz olmayacaksam, hatta daha mutlu olacaksam, ölümden neden korkayım? İnsan genç olsa da, sabah olduğunda o akşam hâlâ hayatta olacağına emin olabilir mi? Gençler ölüm riskiyle bizden daha çok karşı karşıyadır. Gençler daha kolay ve daha ağır hastalanır; onların tedavisi daha güçtür. Nitekim yaşlanabilen az sayıda genç insan var. Zaten tersi olsaydı, dünya daha iyi ve daha makul bir yer olurdu. Zira zekâ, yargı gücü ve bilgelik yaşlılara has özelliklerdir. Yaşlılar olmasaydı şehirler de olmazdı.

Fakat yolumuzu gözleyen ölüm konusuna geri dönelim. Madem ölüm gençliğin de

muaf olmadığı bir risk, o halde ölümü yaşlılığın yarası haline getirmek niye? Kendi adıma, harikulade oğlumu kaybettikten sonra ölümün her yaşta kapıyı çalabileceğini anladım. Ve sen Scipio, sen de bunu erkek kardeşlerinin ölümünden sonra anlamış olmalısın. Oysa onları ne kadar parlak bir gelecek beklemekteydi.

Bununla birlikte, genç bir adam daha uzun süre yaşayabilmeyi umut etme hakkına sahipken, yaşlı bir adamın böyle bir hakka sahip olmadığını mı söyleyeceksiniz? Güzel de, bu mantıksız bir umuttur. Kesin olmayan bir şeyi kesin saymak, yanlış doğru saymak kadar çılgınca bir şey olabilir mi?

Yaşlı adamın hiçbir umudu yok mudur? Oysa onun durumu ergeninkinden daha iyidir. Ergenin hayalini kurduğu şeyi yaşlı çoktan elde etmiştir. Ergen uzun süre yaşamak ister, ihtiyar ise zaten uzun süre yaşamıştır. Kaldı ki, ah yüce tanrılar adına, insan doğası söz konusu olduğunda “uzun” ne demektir ki? Tartessosluların kralının hayatı kadar uzun sürmüş bir yaşama dayanarak, olabilecek en uzun yaşamı ele alalım. (Gades’te Arganthonios adlı bir kralın seksen yıl hüküm

sürdüğünü ve yüz yirmi yıl yaşadığını okudum¹.) Bu durumda bile, her halükârda sonlu bir şeyi “uzun” addedemem. Nitekim son geldiğinde geçmiş yok olacağı için elinizde sırf erdemlerin ve iyi amellerin size kazandırmış oldukları kalır. Saatlere gelince, onlar da tıpkı günler, aylar ve yıllar gibi uçup gider. Kaybedilen zaman asla geri gelmez ve kimse geleceği bilmez. O halde ne olursa olsun, bize tanınan yaşam süresiyle yetinelim!

Alkışlanmak için aktörün oyunun bütününü oynamaya ihtiyacı yoktur. Sahneye çıktığı bölümlerde iyi olsun yeter. Hakeza bilge kişi de sondaki “Alkışlayın!” işaretine kadar gitmek zorunda değildir. Kısacık bir ömür bile bilgece ve onurlu bir şekilde yaşanabilecek kadar uzundur. Ömür daha da uzarsa, ilkbaharın rahmetinden sonra yazın ve sonbaharın gelişinden yakınan köylülerden daha fazla şikâyetçi olmayalım. Sonuçta ilkbahar ergenliği ve ergenliğin meyvelerini simgeliyorsa, diğer mevsimler de hasadı, ekini simgelemektedir.

Daha önce de söyledim, yine söylüyorum: Yaşlılığın meyveleri daha önceki yıllarda edinilenlerin hatırasıdır. Ve doğayla uyum için-

1 Yunan tarihçi Herodot’a göre. (ç.n.)

de olan her şey iyi sayılmalıdır. Yaşlı biri için, ölümden daha doğal bir perspektif düşünülebilir mi? Ölüm gençliğin kapısını çaldığında doğa surat asar, isyan eder. Nitekim bir ergenin ölümü sağanak yüzünden sönen parlak bir alevi düşündürürken, bir yaşlının ölümü yavaş yavaş sönen bir ateşi düşündürür. Yeşil meyveleri ağacından zorla koparmak gerekir, meyveler olgunlaştığında ise kendiliğinden yere düşer. Aynı şekilde, hayat ergenlerden zorla kopartılırken, zamanı geldiğinde yaşlıları yavaş yavaş terk eder. Ben bunları o kadar gönülden kabulleniyorum ki, ölüme yaklaştıkça karaya yaklaşıyormuşum gibi geliyor. Tıpkı uzun bir deniz yolculuğundan sonra limana ulaşır gibi.

Kaldı ki yaşlılığın önceden belirlenmiş bir vadesi yoktur. Kişi mesleğinin yüklediği görevleri yerine getirecek ve ölümü hor göreceк güçte olduğu sürece iyi yaşar. Bu bakımdan yaşlılar gençlerden daha cesur, daha çeviktir. Rivayete göre Solon, böyle pervasızca direnme gücünü nereden aldığını soran tiran Peisistratos'a¹ şu cevabı vermiş: “Yaşlılıktan!”

1 MÖ 6. yüzyılda hüküm sürmüş Atina tiranı. Peisistratos, Solon'un Atina demokrasisini geliştirmeye yönelik reformlarına saygı göstermekle kalmamış, aynı zamanda bunları uygulamıştır. (ç.n.)

En iyi ölüm şekli, halel gelmemiş bir zekâ ve uyanık duyularla, doğanın zamanında yarattığını yavaşça yok etmesine izin vermektir. Bir gemiyi ya da bir binayı en iyi o gemiyi yapan, o binayı inşa eden yıkabilir. Aynı şekilde insan da en iyi onu çimentolamış olan doğa tarafından ayrıştırılabilir. Oysa çimento yaşıken zor ayrışırken, kuruyken kolay ayrışır. Sonuç: Yaşlılar ne hayata umutsuzca asılmalı, ne de ellerinde kalan kısa ömürden sebepsizce vazgeçmelidir.

Pisagor kişinin mevziini yani hayatını, onu o mevzie atayan komutanın yani Tanrı'nın resmi emri olmadıkça terk etmekten meneder. Bilge Solon kendi mezar taşında dostlarının kederinin ve gözyaşlarının selamını almadan ölmek istemediğini beyan eder. Bence Solon kısaca yakınları onu sevsin istemektedir. Ben se kesinlikle Ennius'u tercih ediyorum:

Kimse beni gözyaşlarıyla onurlandırmasın, kimse mezarımın başında ağlamasın!

Ennius'a göre, ölüm karşısında kahırlanmamak gerekir. Zira ölüm ölümsüzlüğün kapısını aralar.

Ölüm anında belli bir korku duyulabilir, fakat bu kısa sürer. Ölümden sonra ya hiçbir şey yoktur, ya da ölüm anında hissedilen korku ahiret mutluluğuna dönüşür. Kişinin ergenlikten itibaren kendini ölümü hiçe saymaya hazırlaması yerinde olur. Bu hazırlık yoksa huzurlu olmaya imkân yoktur. Nitekim hepimiz öleceğiz. Hatta belki de bugün. Fakat her an başımıza gelebilecek olan ölümü saplantı haline getirirsek ruhumuzu nasıl sakın tutarız?

Birtakım emsaller vererek bu konuyu daha da açmanın gerekli olduğunu sanmıyorum. Öyleyse, vatanını özgürlüğüne kavuşturarak ölen Lucius Brutus'dan da¹, kendi iradeleriyle ölmek üzere atlarını dörttnala süren Deciuslardan da², düşmana verdiği sözü tutmak uğruna ölüme yürüyen Marcus Atilius'tan da³, Kartacalıların yolunu kendi bedenleriyle

1 MÖ 6. yüzyılda, Roma'nın son kralı Tarquinius Superbus'u tahttan indiren ayaklanmanın lideri, Roma Cumhuriyeti'nin kurucusu. (ç.n.)

2 MÖ 4. yüzyılda baba-oğul Deciuslar Romalıların *devotio* adı verilen geleneğine uygun şekilde ölüme gitmişlerdir. Bu geleneğe göre general, ordusunun zaferine karşılık kendini yeraltı tanrılarına kurban etmeye yemin eder ve kendini düşman ordusunun ortasına atardı. (ç.n.)

3 Marcus Atilius Regulus, MÖ 3. yüzyılda yaşamış Romalı devlet adamı, general. Kartacalılar tarafından esir alındıktan sonra, kendisinden Roma'ya gidip senatoyu

kesen Scipiolardan da, onur kırıcı Cannae felaketi sırasında kendi meslektaşının¹ tedbirsizliğini hayatıyla ödeyen büyükbaban Lucius Paullus'tan da, en zalim hasmın dahi törenle gömülme şerefinden mahrum etmeye cüret edemediği Marcus Marcellus'tan da² bahsetmeyelim. *Menşeler* adlı eserimde anlattığım, geri dönme umudu beslemeden, neşeyle, gururla cepheye gitmiş olan lejyonlarımızdan bahsedelim. Cahil delikanlıların, hatta köylülerin hakir gördüğü şey kültürlü ihtiyarları korkudan titretebilir mi?

Bana öyle geliyor ki, tutkularımız tatmin olduğunda genellikle yaşama sevincimizi de kaybederiz. Ergenler çocukların kendi yaşlarına uygun olduğu için bayıldıkları şeylere artık sahip değiller diye üzölmeli midirler?

barış imzalamaya ya da esir değış tokuşu yapmaya ikna etmesi istenmiş, daha sonra geri döneceğine dair yemin ettirilmişti. Regulus Roma'da senatodan Kartacalıların tekliflerini reddetmesini salık vermiş, daha sonra söz verdiği gibi geri dönmüş, işkenceyle öldürölmüştür. Regulus Romalılar tarafından medeni erdemin sembolü olarak görölmüştür. (ç.n.)

1 O sırada ikinci konsöl olan ve Lucius Aemilius Paullus'la birlikte Cannae muharebesine komuta eden Gaius Terentius Varro. (ç.n.)

2 Takriben MÖ 268-208 yılları arasında yaşamış konsöl, komutan. (ç.n.)

Olgun insanlar ergenlerin sevdikleri şeylere özlem duyabilirler mi? Olgun insanların da kendilerine has, yaşlılarınkine uymayan zevkleri vardır. Yaşlılığın, tıpkı daha genç yaşlara has eğilimler gibi, vakti gelince ortadan kalkacak kendine özgü eğilimleri vardır. O an geldiğinde, hissettiğimiz doyum bizi doğal olarak yaklaşımakta olan ölüme hazırlar.

Size ölüm hakkında düşündüklerimi söylemekten niçin çekineyim ki? Üstelik ölüme gittikçe yaklaştığıma göre, ben onu daha iyi anlayabilecek durumdayım. Babalarınızın, senin babanın Scipio ve senin babanın Laelius, zamanında dostlarım olan o harikulade insanların hâlâ yaşadığından, yaşam ismini hak edecek kadar gerçek bir yaşam sürdüklerinden eminim. Bedenimize hapsolmuş olan bizler, bir bakıma zorunlu bir hizmeti, nankör bir görevi yerine getiriyoruz. Zira semavi ruh, ikamet ettiği göklerden aşağı atılmış, madde- nin içine gömülmüştür. Burası ruhun ilahi ve ebedi tabiatına aykırı bir yerdir. Ölümsüz tanrıların, insanların ahlaki katılığı ve ölçü- lülüğü seçerek ilahi düzeni taklit etmelerine yardımcı olmak amacıyla ruhları insan be- denlerine dağıttıklarını sanıyorum.

Salt kendi kendime düşünerek değil, en ulu filozofların otoritesine ve ününe dayanarak da bu kanıya ulaştım. Mesela keşfettim ki Pisagor ve Pisagorcular –eskiden *İtalyot* (Güney İtalya kökenli) filozoflar olarak adlandırılan bu filozoflar memleketlimiz sayılır– ruhlarımızın evreni devindiren ilahi ruhtan türediğinden asla şüphe etmemişler. Ayrıca Sokrates’in öldüğü gün ruhun ölümsüzlüğüne dair ileri sürdüğü savlar varmış, onları öğrendim. Sokrates ki Delfi kâhini [Apollo] tarafından en bilge insan ilan edilmiş. Daha başka? Benim şahsi kanaatimi, hissimi mi bilmek istiyorsunuz? Bu kadar parlak bir zekâyı, bu kadar geniş bir hafızayı, bu kadar güçlü bir ileri görüşlülüğü, bunca yeteneği, bilgiyi ve keşfi içine alan bir madde fani olamaz. Ruh daima hareket halindedir. Bu hareketin bir başlangıcı yoktur. Ruh kendi kendinin motorudur. Ve bu hareketin sonu yoktur, zira ruh *kendi kendini terk etmeyecektir*. Ayrıyeten, ruh tabiatı itibariyle türdeş olduğundan ve uyumsuz yabancı öğeler içermediğinden parçalara ayrılamaz. Oysa parçalanma olmadan ölüm imkânsızdır.

Bir de elimizde, insanların bilmeleri gereken temel şeyleri daha doğmadan bildiklerine

dair kanıtlar var. Zor derslerle karşı karşıya kalan çocuklar o kadar çok bilgiyi öyle hızlı bir şekilde öğrenirler ki, bu bilgileri ilk kez duymadıkları, sadece hatırladıkları izlenimi verirler. Platon'un da söylediği aşağı yukarı budur.

Ksenofon'un eserinde Yaşlı Kiros¹ ölürken şu sözleri dile getirir:

Çok sevgili oğullarım, aranızdan ayrıldığım da artık bir hiç olacağımı ve yok olacağımı sanmayın. Sizlerle olduğum sürece ruhumu ayırt edemiyordunuz, fakat eylemlerim sayesinde onun bedenimde olduğunu anlıyordunuz. Her ne kadar artık hiçbir şey ruhumu görünür kılmayacak olsa da, onun varlığından bir an bile şüphe etmeyin.

Yüce insanlar, şayet ruhlarından hatıralarını yaşatan bir şey yayılmasaydı, bu kadar kalıcı şekilde saygı görmezlerdi. Bedende ikamet ettikçe canlı kalan ruhun bedeni terk ederken öldüğüne de, akılsız birinin bedeninden çıktıktan sonra yine akılsız kaldığına da bir türlü kendimi inandıramamışımdır. Aksine ben tensel kılıfından sıyrıldıktan sonra

1 II. Kiros veya Büyük Kiros'un bir başka lakabı. (ç.n.)

tekrar saf ve türdeş hale gelen ruhun yeniden bilgeleştiğine inanıyorum. Zaten beden ölüm ertesinde ayrıştıktan sonra, bedeni meydana getiren öğelerin nereden geldiği ve nereye döndüğü açıkça görülür. Mevcut olsun veya olmasın, bir tek ruh kendini asla göstermez.

Ayrıca hiçbir şeyin ölüme uyku kadar benzemediğini fark edeceksiniz. Uyuyan insanın ruhu ilahi tabiatını açıkça gözler önüne serer. Dinlenirken gevşeyen ruh çoğu zaman geleceği öngörebilir. Bu ise ruhun cismani zindanından tamamen kurtulduğu gün neye dönüşeceğine dair bir fikir verir bize. Bu düşündüklerim doğruysa, diye ekler Kiros, o zaman beni bir Tanrı gibi onurlandırın. Aksine, eğer ruh bedenle birlikte ölüyorsa, evrenin düzenleyicileri ve muhafızları olan tanrılara hürmet etmek suretiyle, iyi oğullar olarak benim hatıramı yaşatın.

İşte Kiros ölürken bunları söylemiş. Ama şimdi, sizler de izin verirsiniz, biraz da bizde neler olup bittiğine bir bakalım.

Scipio, kimse beni, baban Makedonyalı Lucius Aemilius Paullus'un, büyükbabaların Paullus Aemilius ve Afrikalı Scipio'nun,

Scipio'nun babasının ve amcasının¹ veya adını burada zikretmeye gerek olmayan pek çok kahramanın, tarihe geçeceklerine inanmadıkları halde bunun için bunca çaba harcadıklarına inandıramaz. Ömrümle birlikte ünümün de biteceğine inansam, savaşta ve barışta, gecemi gündüzümü çalışarak geçirir miydim sanıyorsun – şu an böbürleniyorum, bu yaşlılara özgü bir reflekstir. Durum bu ise, hiç çaba harcamadan, çalışıp didinmeden kendimi tatlı tatlı yaşamaya bırakmam daha akıllıca olmaz mıydı? Neden bilmiyorum ama müteyakkız ruhum, sanki bu hayatı terk eder etmez nihayet gerçek anlamda yaşamaya başlayacağını tahmin etmiş gibi, hep geleceği önceden görmüştür. Hayır, şayet ruh ölümsüz olmasaydı, yüce insanlar şan ve ölümsüzlük uğruna bu kadar çaba harcamazdı.

Fakat nasıl olur? Eğer bilge kişi bu kadar huzur içinde ölüyor, buna karşılık aptal kişi bu kadar büyük bir korkuyla ölüyorsa, bilge kişinin aklı başında ve öngörüsü yüksek ruhu en iyiye doğru yükselirken kalın kafalı ruh bunu becerememekte midir? Bana gelince, takdir ettiğim ve saygı duyduğum

1 Sırasıyla Publius Scipio ile Gnaeus Scipio. (ç.n.)

babalarınıza kavuşmak, şahsen tanımış olduğum insanları tekrar görmek, ismini duyduğum, başarılarını okuduğum ve haklarında bizzat yazılar kaleme almış olduğum insanlara rastlamak için sabırsızlanıyorum. Nihai gidiş anında beni alıkoyup Pelias¹ misali kazanda kaynatmaları çok güç olacak. Hatta bir Tanrı bana cömertçe yeniden beşiğinde viyaklayan bir bebek olmayı teklif etse, tabiri caizse bütün arenayı koştuktan sonra başlangıç noktasına geri döndürülmeyi reddederdim.

Hayatta olumlu ne var ki? Hayat insanı sınavdan sınava koşturmaz mı? Şüphesiz hayat birçok avantaj da sunar, fakat ne olursa olsun, sonunda sadece bıkkınlık ve dolan vade vardır. Kimilerinin, buna bazı bilge kişiler de dahil, daha önce yaptığı gibi, ölüm konusunda ağlayıp sızlamak istemiyorum. Bu kadar yaşadığıma pişman olacak da değilim. Zira bizzat ömrüm şahit: Yararsız biri olmadım. Zaten hayattan kendi evimi terk eder gibi değil, bir süre ağırlandığım bir handan ayrılır gibi ayrılıyorum. Nitekim doğa bize

1 Yunan mitolojisinde kral. Pelias, yaşlı bir koçu parçalara bölüp kaynatmak suretiyle gençleştiren Medea'nın bu oyununa kanan kızları tarafından öldürölüp parçalara ayrılmış, daha sonra kazanda kaynatılmıştır. (ç.n.)

bir ikametgâh değil geçici bir konut sunar. Ah, oraya gidip de ruhlardan oluşan o ilahi meclise katılacağım, bu dünyanın gürültüsünü ve çirkefini terk edeceğim gün ne mesut bir gün olacak! Burada sözünü ettiğim bütün o insanlara kavuşmakla kalmayacak, asıl bütün insanların en iyisine, bütün oğulların en sevgi dolusu, en saygılısına, sevgili Cato'na da kavuşacağım. Onun benim bedenimi yakması gerekirken ben onun bedenini yaktım. Fakat ruhu beni terk etmedi. Oğlumun ruhu benim de bir gün geleceğimi bildiği o yerden bana göz kulak oluyor. Nasıl cesurca yas tuttuğumu herkes gördü. Fakat bunun nedeni tevekkül değildi. Ayrılığın kısa süreli olacağı düşüncesiyle avunuyordum sadece.

İşte bu nedenle, Scipio, yaşlılığa dayanmak –Laelius'u da seni de hayrete düşüren bir konu bu– bana bu kadar kolay geliyor.

Yaşlılık bana hafif, hatta hoş görünüyor. Ruhun ölümsüzlüğü konusunda kendimi kandırıyor olsam bile bunu isteyerek yapıyorum. Yaşadığım müddetçe, bana bu kadar teselli veren bu “yanılgı”yı kimsenin elimden almasına izin vermeyeceğim. Eğer bazı küçük çaplı filozofların düşündüğü gibi

ölümünden sonra hiçbir şey yok ise, o zaman ölmüş filozofların alaylarından da korkma-
ma gerek yok demektir. Bize ölümsüzlük
bahşedilmeyecek olsa bile insan yine de za-
manı geldiğinde ölmeyi dilemelidir. Doğa
her şeyde olduğu gibi insan ömrüne de uy-
gun sınırlar biçmiştir ve yaşlılık da sonuçta
yaşamı konu alan bu oyunun son sahnesidir.
Bu sahne bizi yordu mu, bu sahneye doyduk
mu, gidelim o halde.

İşte size yaşlılıkla ilgili söylemek istedikle-
rim bundan ibaret. Sözlerimin doğruluğunu
bizzat doğrulayabilmeniz için, dilerim sizler
de yaşlılığı tadarsınız.

Cicero filozof mudur, hatip mi, avukat mı, yoksa eski ekoiden Romalı bir politikacı mı? Her ne olursa olsun, antik çağda yaşamış başka hiçbir Yunan ya da Latin düşünür, yorumcular arasında bu kadar tartışma yaratmamıştır. Cicero, altmış iki yaşındayken yazdığı bu eserde, çok değil iki yıl sonra başına gelecek korkunç sondan habersiz, keyfini pek süremediği yaşlılığı övmektedir.

Çeviren: Berna Günen

 kirmizikedi.com
 /kirmizikedyayinevi
 /krmzikedikitap
 /kirmizikedyayinevi

